

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการดำเนินชีวิต พฤติกรรมการบริโภค หัตถ์คดีของประชาชนชาวเชียงใหม่ควรที่จะได้ศึกษาความเป็นมาของชาวเชียงใหม่ และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนนี้ ทั้งทางกายภาพและทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยจึงได้ศึกษางานวิจัย บทความ หนังสือและงานเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องแล้วพบว่า ในส่วนของความเป็นมาและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนเมืองเชียงใหม่ทั้งทางกายภาพและวัฒนธรรมมีหนังสือ ตำรา วารสารและงานวิจัยกล่าวไว้หลายเล่ม แต่ในส่วนของพฤติกรรมการบริโภค การใช้จ่ายและการใช้เวลาว่างนั้น จะมีกล่าวไว้ในงานวิจัยของส่วนกลาง แต่ของเชียงใหม่เองไม่มี

เอกสารต่างๆที่ผู้วิจัยได้ศึกษา ผู้วิจัยได้สรุปและเรียบเรียงใหม่ ดังนี้

1. ความเป็นมาของจังหวัดเชียงใหม่
2. ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนเมืองเชียงใหม่
 - 2.1 ความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ
 - 2.2 ความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม
 - 2.2.1 การแต่งกาย
 - 2.2.2 โลกทัศน์
3. พฤติกรรมการบริโภค
 - 3.1 การใช้จ่าย
 - 3.2 การใช้เวลาว่าง

1. ความเป็นมาของจังหวัดเชียงใหม่

พญามังราย กษัตริย์องค์ที่ 25 แห่งราชวงศ์ลาว ไอรสพญาลาวเม็งและนางอัวมิ่งเมืองเวียงจันทน์ราชย์ที่เมืองเงินยางในปี พ.ศ.1804 และสร้างเมืองเชียงรายเป็นศูนย์กลางของลุ่มน้ำกก ต่อมาสร้างเมืองฝาง เมืองแจ้ห่ม เมืองป่าว คามลำดัย เพื่อเป็นการสร้างฐานที่มั่นในการตีเมืองหริภุญไชย(ลำพูน) (สมโชติ อ่องสกุล, 2540 หน้า 87) ดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ในที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง อันเป็นที่กล่าวขานของพ่อค้าวัวต่างและพ่อค้ากองคาราวานที่เดินทางมาค้าขายระหว่างเมืองเชียงรายกับเมืองหริภุญไชยพร้อมกันนั้น พระองค์ได้ผูกไมตรีกับอาณาจักรสุโขทัยและอาณาจักรล้านนา ได้ให้ "ย้ายฟ้า" ทหารเอกปลอมตัวเข้าไปเป็นทหารรับใช้พญายีบา เจ้าเมืองหริภุญไชย ย้ายฟ้าทำคุณงามความดีจนพญายีบาไว้ใจ มอบอำนาจให้เป็นทหารเอก เมื่อได้โอกาสย้ายฟ้าสังเวยราชบุตรหญิงเมือง นำน้ำเข้านาในหน้าแล้ง ขณะบุตรหญิงชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน เนื่องจากเป็นหน้าแล้งดินแห้ง บุคยาก(ชาวบ้านจึงเรียกเหมืองนี้ว่า เหมืองแม่ หรือ เหมืองวังลาว ด้วยชาวบ้านเข้าใจว่า ชาวมอญที่บุคเหมืองนั้นเป็นชาวลาว) ย้ายฟ้าจึงใส่ร้ายว่า พญายีบา เป็นผู้สัง ทำให้ราษฎรโกรธแค้น เอาใจออกห่าง คือตั้ง เมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนี้ ย้ายฟ้าจึงส่งข่าวให้พญามังรายยกทัพมาตีเมืองหริภุญไชยได้โดยง่าย ในปี พ.ศ.1835 (นิคม พรหมมาเทพย์, ม.ป.พ.หน้า 1-30)

ต่อมาพระองค์ได้สร้างเมืองเวียงกุมกาม และขยายอำนาจสู่นครเขลางค์และได้พื้นที่ราบลุ่มน้ำปิงถึงลุ่มน้ำวังที่อุดมสมบูรณ์ยิ่ง ต่อมาพระองค์มีพระประสงค์จะสร้างศูนย์กลางอำนาจแห่งใหม่ในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน จึงทรงปรึกษาพระสหายคือ พญาเงี้ยวเมืองและพญารามคำแหงถึงการสร้างเมืองใหม่และได้สร้าง **เมืองนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่** เมื่อวันพฤหัสบดีที่ 12 เมษายน พ.ศ.1839 หรือ วันพฤหัสบดี ขึ้น 8 ค่ำ เดือนวิสาขะ(เดือน 8 เหนือหรือเดือน 6 ได้) ตามระบุไว้ในศิลาจารึกวัดเชียงมั่น (สมโชติ อ๋องสกุล, 2540 หน้า 33)

เมืองนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ หรือ นครเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการปกครองและวัฒนธรรมของอาณาจักรล้านนา ตั้งแต่พญามังรายสร้างนครเชียงใหม่ ในปี พ.ศ.1839 นครเชียงใหม่มีกษัตริย์ปกครองติดต่อกันมาประมาณ 262 ปี ก็เสียเอกราชแก่พม่าในปี ค.ศ. 1558 (พ.ศ.2101) และถูกพม่าปกครองอยู่จนถึงปี ค.ศ.1727(พ.ศ.2270) ก็สามารถกู้เอกราชกลับคืนมาได้ แต่ต่อมาในปี ค.ศ.1761 (พ.ศ.2304) พม่าก็สามารถยึดครองดินแดนบางส่วนของอาณาจักรล้านนาไปได้อีก 13 ปี (ฐิติศัพท์ ฐชาติ, ม.ป.พ. หน้า 128) ในปี พ.ศ.2317 นครเชียงใหม่เป็นอิสระพ้นจากอำนาจของพม่า มาอยู่ภายใต้การปกครองของกรุงรัตนโกสินทร์ในกษัตริย์ราชวงศ์จักรีในฐานะประเทศราช ด้วยการที่พระยาภาววิไลและพระยาจำปาศักดิ์รวบรวมผู้คนสนับสนุนกองทัพพระเจ้าตากสินแห่งกรุงธนบุรีขับไล่พม่าออกไป ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 มีการปฏิรูปการปกครอง เชียงใหม่จึงอยู่ในฐานะศูนย์กลางของมณฑลพายัพ จนถึง พ.ศ.2475 มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง นครเชียงใหม่จึงมีฐานะเป็นเพียงจังหวัดหนึ่งของประเทศไทยสืบจนปัจจุบัน ในปี พ.ศ.2539 นครเชียงใหม่มีอายุครบ 700 ปี แม้บางช่วงเวลานครเชียงใหม่จะตกอยู่ในความปกครองของอาณาจักรอื่น แต่พัฒนาการทางการเมือง การปกครองและศิลปวัฒนธรรมก็ยังสามารถสืบเนื่องมาได้โดยตลอด

เชียงใหม่ที่เป็นศูนย์กลางอาณาจักรล้านนาอันประกอบด้วย เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง น่าน แพร่ แม่ฮ่องสอนและพะเยา รวมไปถึงบางส่วนของรัฐฉานในประเทศพม่าที่เป็นรัฐบรรณาการ(ฐิติศัพท์ ฐชาติ, ม.ป.พ.หน้า 128)

จากข้อเขียนของธเนศวร์ เจริญเมือง ในหนังสือการปกครองเมืองในสังคมไทย กรณี **เชียงใหม่เจ็ดศตวรรษ** ได้กล่าวถึง ความเป็นมาของระบบการบริหารและการปกครองของเชียงใหม่สรุปได้เป็น 7 ระยะย่อยๆ ดังนี้

- ระยะที่ 1 พ.ศ.1839 - 2101 เชียงใหม่ในฐานะเมืองหลวงของรัฐล้านนา
- ระยะที่ 2 พ.ศ.2101 - 2317 เชียงใหม่ในฐานะเมืองขึ้นของพม่า
- ระยะที่ 3 พ.ศ.2317 - 2417 เชียงใหม่ในฐานะเมืองขึ้นของธนบุรี-รัตนโกสินทร์
- ระยะที่ 4 พ.ศ.2417 - 2442 เชียงใหม่ในยุคการลิดรอนอำนาจเจ้าเมืองและการยกเลิกฐานะประเทศราชของเมืองเชียงใหม่
- ระยะที่ 5 พ.ศ.2442 - 2476 เชียงใหม่หมดสภาพประเทศราชและเป็นส่วนหนึ่งของสยาม
- ระยะที่ 6 พ.ศ.2476 - 2528 เชียงใหม่เป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย
- ระยะที่ 7 พ.ศ.2528 - 2539 เชียงใหม่ในฐานะเอกราชระดับภาค

ระยะที่ 1 พ.ศ.1839 - 2101 เชียงใหม่ในฐานะเมืองหลวงของรัฐล้านนา

ระบบเศรษฐกิจขณะนั้นเป็นระบบศักดินาที่สังคมแบ่งเป็น 2 ชั้น ดังนี้

1. **ชนชั้นเจ้าที่ดิน** ได้แก่ กษัตริย์ที่มีอำนาจสูงสุดทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมือง กษัตริย์เป็นเจ้าของแผ่นดินทั้งหมด ประชาชนมีสิทธิครอบครองที่ดิน แต่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน มีเจ้าขุนมูลนายเป็นข้าราชการรับใช้กษัตริย์และทำหน้าที่ควบคุมไพร่และทาส

2. **ชนชั้นไพร่ทาส** มีหน้าที่ทำงานรับใช้เจ้านายที่ตนสังกัดทุกๆ ด้าน รวมทั้งการเกษตร ผลผลิตที่ได้จากการเกษตรถูกนำไปมอบแก่ฝ่ายปกครอง ไพร่ทาสได้รับส่วนแบ่งที่ตนผลิตได้เพียงน้อยนิด ไพร่ทาสมีเวลาจำกัด ไม่มีอิสระ ไม่มีสิทธิใดๆ ทางการเมือง การผลิตจึงเป็นแบบยังชีพ พออยู่พอกินไปวันๆ การค้าจึงมีจำกัดและเป็นไปในลักษณะการแลกเปลี่ยนสินค้ากัน เช่น ข้าวแลกเกลือ ของป่าแลกเสื้อผ้า เป็นต้น นอกจากนี้ไพร่ยังมีหน้าที่ทำงานให้หลวง เช่น การสร้างถนน สะพาน วัด วัง การวาดรูป เล่นดนตรี แกะสลัก บันทึกลง จักสาน รวมทั้งการรบด้วย

ภายใต้ระบบเศรษฐกิจที่มีภาคการเกษตรเป็นหลัก ต้องใช้แรงงานคนและที่ดินเป็นสำคัญ แรงงานและที่ดิน จึงเป็นทรัพยากรที่มีค่าสูงสุดที่ฝ่ายปกครองต้องการ การขยายอาณาเขตและการกวาดล้างผู้คนมายังดินแดนของตน จึงมีมากในช่วงที่เป็นรัฐศักดินา

พญามังราย ได้ขยายดินแดนจากเชียงแสน เชียงราย ผ่าง หรือญวไชยแล้วมาสร้างเมืองเชียงใหม่แล้วขยายพื้นที่ต่อไปยังพะเยา(หลังยุคพญางำเมือง เชียงใหม่ก็ได้ครองพะเยา) แพร่ น่าน ในยุคพญาติโลกราช (พ.ศ.1984-2030) เชียงใหม่ยึดได้เมืองพิษณุโลก พิษณุโลก และเขลียง บริเวณริมฝั่งแม่น้ำคง(สาละวิน) และดินแดนบางส่วนของแม่น้ำกก เช่น เมืองนาย เมืองสิปอ เชียงรุ่งและเวียงยอง ส่วนรัฐสุโขทัยก็ค่อยๆ ถูกอยุธยาแย่งชิงเอาดินแดนและไพร่พลไปจนตกเป็นส่วนหนึ่งของอยุธยาในที่สุด

ระยะที่ 2 พ.ศ.2101 – 2317 เชียงใหม่ในฐานะเมืองขึ้นของพม่า

ผู้ปกครองเชียงใหม่มีทั้งกษัตริย์เชื้อสายราชวงศ์มังราย(ท้าวแม่กุ) และเจ้านายเชื้อสายพม่า (มังนรธาซอ พระซ้อย พระชัยทิพ) บุณนางชาวล้านนาและพม่ารวม 17 คน

พม้ายึดครองเชียงใหม่และท้าวล้านนา 216 ปี แม้ว่าจะมีบางช่วงเวลาอยุธยาจะยึดเชียงใหม่ได้ เช่น สมัยพระนเรศวรและสมัยพระนารายณ์ หรือบางช่วงเชียงใหม่เป็นอิสระ เพราะพม่ามีปัญหาการเมืองภายใน แต่ก็ในช่วงระยะเวลาสั้นๆ

พม่าได้สร้างกษัตริย์และเชื้อสายของราชวงศ์มังราย แต่มิได้สร้างระบบขุนนางที่เคยมี เพราะพม่าและล้านนามีระบบเศรษฐกิจเป็นแบบศักดินาเหมือนกัน พม่าใช้เชียงใหม่เป็นฐานในการรุกอยุธยาและหาประโยชน์จากเชียงใหม่ทุกวิถีทาง เพื่อย้ายอิทธิพลของพม่าให้ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง

ระยะที่ 3 พ.ศ.2317 – 2417 เชียงใหม่ในฐานะเมืองขึ้นของธนบุรี-รัตนโกสินทร์

สมัยปลายอยุธยา ชาวเชียงใหม่และชาวล้านนาได้ก่อกบฏขับไล่อำนาจพม่านับสิบครั้ง เพราะไม่พอใจการปกครองของพม่าที่มุ่งแสวงประโยชน์จากเชียงใหม่ทุกด้าน เพื่อนำสิ่งที่ได้เหล่านั้นไปใช้ในการรบกับไทย ต่อมาผู้นำของล้านนาคือ **พระยาภักวิไลและพระยาจำบ้าน** ได้สมคบกับไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีขับไล่พม่าออกไป

เชียงใหม่ขณะที่อยู่ภายใต้การปกครองของรัตนโกสินทร์มีความเป็นปึกแผ่นกันมากกว่าสมัยที่พม่าปกครอง เนื่องจากอยู่ภายใต้การปกครองของตระกูลเจ้าเจ็ดตน ซึ่งเป็นพี่น้องกันและมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวในการปกครองเมืองเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง และเนื่องจากรัตนโกสินทร์มีนโยบายเอา

เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองหน้าด่าน รัตนโกสินทร์จึงมิได้แสวงหาประโยชน์จากเชียงใหม่เหมือนที่พม่าทำ ด้วยเหตุนี้ จึงมีการรวบรวมคนเข้ามาอาศัยอยู่ในเชียงใหม่มากขึ้น

การปกครองในขณะนี้ ประกอบด้วยเจ้าชั้น 5 ใบ ได้แก่ เจ้าเมือง พระยาอุปราช (เจ้าหอหน้า) พระยาราชวงศ์ พระยาราชบุตร และพระยาบุรีรัตน์ ในระดับถัดไปมี "เก้าสนามหลวง (เก้าสนามหลวง)" ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาด้านการบริหารและช่วยตัดสินคดีความต่างๆ ประกอบด้วย คณะกรรมการรวม 32 คน ที่มีอำนาจไม่เท่ากัน เช่น พระยาจำบ้าน พระยาสามล้าน พระยาแสนหลวง เป็นต้น

ส่วนระบบการปกครอง เมืองเชียงใหม่แบ่งเป็นหัวเมืองชั้นในและชั้นนอก

- หัวเมืองชั้นใน ได้แก่ เชียงดาว หางดง พร้าวจอมทอง ในระดับล่างแบ่งเป็นหมู่บ้านและตำบล โดยมีผู้ใหญ่บ้าน (แก่บ้าน) และกำนัน (แก่วัน) เป็นผู้ปกครองตามลำดับ
- หัวเมืองชั้นนอก ได้แก่ เชียงราย เชียงแสน ผ่าง เมืองปาย แม่ฮ่องสอน เมืองขุนยวม และหัวเมืองชายแดน ได้แก่ เชียงรุ่ง เชียงขวาง เมืองทา เมืองต่วน เมืองสาด ฯลฯ

ระยะที่ 4 พ.ศ.2417 - 2442 เชียงใหม่ในยุคการลิดรอนอำนาจเจ้าเมืองและการยกเลิกฐานะประเทศราชของเมืองเชียงใหม่

พ.ศ.2426 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงหมั้นเจ้าดารารัศมีราชธิดาองค์สุดท้ายของเจ้าอินทวิชยานนท์เจ้าเมืองเชียงใหม่ (ขณะนั้นเจ้าดารารัศมี มีชนมายุ 11 พรรษา จนถึง พ.ศ.2429 ขณะมีชนมายุ 13 ปี 3 เดือน ถูกเรียกให้เดินทางไปด้วยตัวเป็นนางสนมของในหลวงรัชกาลที่ 5)

พ.ศ.2427 รัฐบาลกรุงเทพฯ ได้ปฏิรูปการปกครองใหม่ด้วยการตั้งหัวเมืองลาวเฉียง หรือ หัวเมือง ประกอบด้วย เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ และน่าน (ต่อมาเรียก มณฑลลาวเฉียง) และส่งพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นพิชิตปรีชากรขึ้นมาเป็นข้าหลวง ในด้านการปกครองยังคงมีเก้าสนามหลวงไว้ แต่ให้มีอำนาจน้อยลงและเพิ่มตำแหน่งใหม่ คือ เสนา 6 ตำแหน่ง ได้แก่ กรมมหาดไทย กรมทหาร กรมคลัง กรมยุติธรรม กรมวัง และกรมนา โดยให้บุตรหลานเจ้านายเชียงใหม่ขึ้นเป็นเสนาผู้บังคับบัญชากรม แต่ในทางปฏิบัติผู้มีอำนาจจริง คือ ข้าราชการจากส่วนกลาง ซึ่งเป็นผู้ช่วยเสนา นอกจากนั้น ยังมีตำแหน่งพระยาวรองที่ตั้งขึ้นมาให้บุตรหลานเจ้านายหรือขุนนางพื้นเมืองดำรงตำแหน่ง เพื่อให้เจ้านายในเชียงใหม่รู้สึกได้รับเกียรติ แต่เป็นตำแหน่งที่ไม่สำคัญ

คนในล้านนาไม่ยอมให้ใครๆ คิดว่า คนล้านนาเป็นคนลาว และไม่เคยเรียกตนเองเป็นคนลาว เมื่อมีการปฏิรูปการปกครองให้เชียงใหม่เป็นหัวเมืองหนึ่งอยู่ในหัวเมืองลาวเฉียง คนในล้านนาที่ถูกฝ่ายกรุงเทพฯ เรียกว่า เป็นพวกลาวเฉียง จึงหันไปเรียกตนเองว่า เป็นคนเมือง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2427 เป็นต้นมา เหมือนเป็นปฏิกิริยาตอบโต้คำว่า ลาว ที่ชาวสยามใช้กับพวกตน

รัฐบาลกรุงเทพฯ ไม่เพียงแต่ขยายอำนาจในด้านการเมืองและการบริหารเท่านั้น หากยังได้ดำเนินการทางด้านการศึกษาด้วย กล่าวคือ ภายหลังจากที่รัฐบาลได้ก่อตั้งกระทรวงธรรมการ (ปัจจุบันคือกระทรวงศึกษาธิการ) ในปี พ.ศ.2435 การศึกษาในเขตหัวเมืองได้รับการส่งเสริมอย่างเป็นขั้นตอน เช่น มีพระบรมราชโองการประกาศจัดการเล่าเรียนในหัวเมืองในปี พ.ศ.2441 และมีการก่อตั้งโรงเรียนประจำมณฑล เช่น ที่มณฑลพายัพ ในปี พ.ศ.2442 ที่เชียงใหม่ (ซึ่งต่อมากลายเป็นโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยในปี พ.ศ.2449) การจัดการศึกษามีเพื่อสนับสนุนระบบราชการ ระบบรวมศูนย์อำนาจ และเพื่อความ เป็นเอกภาพในชาติ โดยมีกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลาง

ระยะที่ 5 พ.ศ.2442 - 2476 เชียงใหม่หมดสภาพประเทศราชและเป็นส่วนหนึ่งของสยาม

ในปี พ.ศ.2442 รัฐบาลสยามยกเลิกฐานะประเทศราชของเมืองเชียงใหม่ที่เป็นส่วนหนึ่งของมณฑลลาวเฉียง เจ้าเมืองเชียงใหม่มีแต่เพียงเกียรติยศชื่อเสียง แต่ไม่มีอำนาจปกครอง ได้เงินเดือนจากรัฐบาลกรุงเทพฯ ชำนาญต้องเสียภาษีที่ดินเหมือนราษฎรทั่วไป อำนาจปกครองตกอยู่ในมือของสมุหเทศาภิบาลจากกรุงเทพฯ อย่างสิ้นเชิง

การยกเลิกฐานะประเทศราชของเมืองเชียงใหม่ มีสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ

1. อิทธิพลของประเทศตะวันตกที่ขยายเข้ามายึดอินเดีย พม่าทั้งประเทศ ต่อมายึดหัวเมืองคนไต (ไทยใหญ่) และหัวเมืองกะเหรี่ยงบริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำคง รวมทั้งหมด 13 หัวเมือง ซึ่งเป็นการแย่งพื้นที่ไปจากเชียงใหม่โดยอ้างว่า บริเวณนั้นเคยเป็นพื้นที่ของพม่ามาก่อน เหตุการณ์เช่นนี้ แสดงเหตุว่า สยามอาจจะต้องสูญเสียล้านนาไป
2. ความต้องการที่จะเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้กับรัฐสยามทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจ เนื่องจากบางช่วงเวลาเจ้าเมืองเชียงใหม่บางองค์ไม่ยอมรับนโยบายของรัฐบาลสยาม เช่น เจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ (พ.ศ. 2399-2413) เมื่อเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์เสียชีวิตในปี พ.ศ. 2413 รัฐบาลกรุงเทพใช้เวลาถึง 3 ปี ในการแต่งตั้งเจ้าเมืองเชียงใหม่คนใหม่ โดยได้เจ้าอินทวิชยานนท์ผู้มีบุคลิกอ่อน ขาดความเข้มแข็ง เป็นเจ้าเมือง ในช่วงระยะเวลา 3 ปีแห่งการรอคอยเจ้าเมืองคนใหม่ จึงเป็นเวลาในการเสาะแสวงหาบุคคลที่ยอมรับนโยบายของ รัฐบาลสยามนั่นเอง รายได้จากภาษีอากรต่างๆ ที่เคยเป็นของเจ้าเมืองต้องนำเข้าสู่รัฐบาลที่กรุงเทพฯ

ในปี พ.ศ.2443 รัฐบาลกรุงเทพฯ ได้หันไปใช้คำว่า **มณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ** แทนคำว่ามณฑลลาวเฉียง และหันไปใช้คำว่า **มณฑลพายัพ** ที่สั้นกว่า แต่มีความหมายเดียวกัน รวมเวลาการใช้คำว่า พายัพ 33 ปี (ช่วงปี พ.ศ.2443-2476)

เพื่อมิให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างกรุงเทพฯ กับเชียงใหม่ รัฐบาลกรุงเทพฯ จึงได้ใช้วิธีคงตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงใหม่ไว้ และค่อยๆ ลดอำนาจของเจ้าเมืองเชียงใหม่ทีละขั้น โดยคณะกรรมการบริหารเมืองเชียงใหม่ที่เรียกว่า **“เก้าสนามหลวง”** หรือเก้าสนามหลวง ยังคงมีอยู่ต่อไป แต่เปลี่ยนองค์ประกอบใหม่เป็นกรรมการ 3 คนคือ

1. ข้าหลวงประจำเมือง
2. เจ้าเมือง
3. ข้าหลวงผู้ช่วย

อำนาจหน้าที่หลักอยู่ในมือของข้าหลวงประจำเมืองและข้าหลวงผู้ช่วย ที่เป็นข้าราชการซึ่งถูกส่งมาจากกรุงเทพฯ ทั้งคู่ ส่วนเจ้าเมืองนั้นเป็นเพียงตำแหน่งที่เป็นทางการ แต่ไม่มีอำนาจและบทบาทใดๆ (Nominal Head) เป็นเพียงผู้นำด้านพิธีการต่างๆ

จากหลักฐานที่บันทึกไว้ เจ้าอินทวโรสุริยวงศ์ เป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่องค์ที่ 8 แต่เป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่คนแรก ในยุคเชียงใหม่ตกเป็นส่วนหนึ่งของสยามประเทศได้แสดงบทบาทที่โดดเด่นสอดคล้องกับนโยบายของกรุงเทพฯ อย่างยิ่งกล่าวคือ ทรงมีพระชนม์ชีพสำราญด้วยความผาสุกสนุกสนาน และทรงจ่ายไม่ขึ้นด้วยความประสงค์แต่เพียงอย่างเดียวที่จะให้คุ้มเป็นเมืองสวรรค์.....งานแรกของเจ้าหลวงองค์ใหม่ คือ การจัดตั้งทหารรักษาการณ์ 2 พวก คือ พวกหนึ่งเล่นละคร อีกพวกตีระฆังบอกโมงยาม.....ทรงเป็นพ่อเจ้าเจ้าสำราญ นาคณะละครมาในคุ้มหลวง เปิดการแสดงให้ประชาชนชมฟรี.....เป็นผู้ริเริ่มระบบดนตรีเพื่อประชาชนเป็นคนแรก โดยจ้างครูตรวจจากกรุงเทพฯ มาเล่นดนตรีและสอน

ทุก 5 โมงเย็นจะเปิดการแสดงกลางสนามหน้าคุ้ม(คือ โรงเรียนยุพราชวิทยาลัยในปัจจุบัน).....พ่อเจ้า เป็นเจ้าที่มีอารมณณ์ครั้นครง.....เป็นเจ้าที่ใจดีที่สุด ชอบเลี้ยงญาติพี่น้องและคนที่มาเยือนไม่เคยขาด ตัวพ่อเจ้าโปรดน้ำจันทน์.....

กล่าวโดยสรุป ในช่วงระยะ 32 ปีแรกภายหลังจากที่เมืองเชียงใหม่สิ้นสุดฐานะประเทศราชและ ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐสยาม อำนาจการบริหารเมืองอยู่ในมือของข้าหลวงและข้าหลวงผู้ช่วย และ กรมการเมืองที่ค่อยๆ เข้ามาแทนตำแหน่งเสนาเมืองทั้ง 6 ตำแหน่ง ส่วนเจ้าเมืองซึ่งเคยมีอำนาจสูงสุด ก็หมดอำนาจลง เป็นเพียงผู้นำด้านพิธีการต่าง ๆ และรับเงินเดือนจากกรุงเทพฯ

สำหรับการปกครองในระดับหมู่บ้านและตำบลก็มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเช่นกัน กล่าวคือ กำหนดและผู้ใหญ่บ้านซึ่งได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนได้กลายเป็นคนของรัฐบาลกลาง แทนที่จะเป็น คนของเจ้าเมืองดังเช่นอดีต

อีกจุดหนึ่งที่สำคัญ คือ ได้เกิดองค์กรใหม่ขึ้น คือ **สุขาภิบาล** ซึ่งดูจากภายนอก ก็คือ องค์กร ปกครองท้องถิ่น แต่ในทางกฎหมายและการปฏิบัติองค์กรนี้ อยู่ในความควบคุมของข้าราชการจากส่วน กลางอย่างสิ้นเชิง

อำนาจการบริหารและการปกครองยังเข้มข้นมากขึ้น โดยอำนาจการบริหารรวมอยู่ที่ศูนย์กลาง เช่น **ระบบการศึกษา** ในปี พ.ศ.2452 มีการห้ามโรงเรียนต่างๆ สอนภาษาท้องถิ่น ส่งผลให้มีเพียงพระ ในวัดเท่านั้น ที่อ่านเขียนภาษาล้านนาได้ และ**ในระบบการปกครองสงฆ์** รัฐบาลกรุงเทพฯ ได้ออก พระราชบัญญัติว่าด้วยการปกครองสงฆ์ ร.ศ.121 (พ.ศ.2446) ส่งผลให้พระภิกษุทั่วประเทศต้องขึ้นต่อ มหาเถรสมาคมและให้เจ้าคณะในระดับต่างๆ ตั้งแต่เจ้าคณะตำบลขึ้นไปได้รับการแต่งตั้งจากคณะสงฆ์ ในส่วนกลาง นอกจากนี้ยังมีการแต่งตั้งสมณศักดิ์ให้แก่พระในท้องถิ่น มีการคัดเลือกพระท้องถิ่นที่มีความสามารถเข้าไปเรียนต่อที่กรุงเทพฯ ตลอดจนมีการส่งพระสงฆ์ส่วนกลางไปเผยแพร่แนวความคิด ของส่วนกลางให้พระสงฆ์และคนในท้องถิ่นทราบและยอมรับ

ระยะที่ 6 พ.ศ.2476 - 2528 เชียงใหม่เป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสถาบันการเมืองและการ ปกครองบางอย่างในสยามประเทศ หนึ่งในจำนวนนั้นคือ การออกพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ.2476 โดยในส่วนภูมิภาคให้ ยกเลิกการปกครองแบบสมุหเทศาภิบาล ยกเลิกมณฑล ต่างๆ และให้มีจังหวัดต่างๆ โดยบริหารงานในรูปคณะกรรมการจังหวัด มีข้าหลวงประจำจังหวัดหรือ ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน ในระดับอำเภอให้มีคณะกรรมการอำเภอ มีนายอำเภอเป็นประธาน และ ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดและนายอำเภอเป็นข้าราชการสังกัดกระทรวงมหาดไทย

ในช่วงปี พ.ศ.2476 ถึง พ.ศ.2528 ซึ่งเป็นเวลา 52 ปี ภายใต้ระบบการบริหารราชการแผ่นดิน แบบรวมศูนย์อำนาจที่ครอบงำไปทุกๆ จังหวัด โดยการปกครองกลับไปมาระหว่างระบอบประชาธิปไตย กับระบบเผด็จการทหาร เชียงใหม่ก็ได้แตกต่างไปจากจังหวัดอื่นๆ ในเชิงการบริหารที่มีการก่อตั้ง อำเภอ ตำบล และ หมู่บ้านเพิ่มเติม มีการก่อตั้งเทศบาล (พ.ศ.2476) สุขาภิบาล (พ.ศ.2495) หลังจาก ถูกยุบทั่วประเทศในปี พ.ศ.2476) องค์การบริหารส่วนจังหวัด (พ.ศ. 2498) และสภาตำบล (พ.ศ.2499) แต่เชียงใหม่มีลักษณะที่โดดเด่นต่างจากจังหวัดอื่นๆ คือ

เชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีขนาดพื้นที่และจำนวนประชากรมากรองจากกรุงเทพฯ เชียงใหม่เป็น จังหวัดเดียว นอกจากเมืองหลวงที่มีเทศบาลระดับนครแห่งแรก และแห่งเดียวของประเทศ (พ.ศ.2478)

มีพื้นที่ในความรับผิดชอบ 41 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 14 ตำบลคือ ตำบลวัดเกตุ ช้างกลาง ศรีภูมิ ช้างมอย พระสิงห์ หายยา สุเทพ ป่าแดด ฟ้าฮ่าม ท่าศาลา หนองป่าครั่ง ป่าตัน หนองหอย และ ช้างเผือก

นอกจากนี้รัฐบาลกลางได้ให้ความสนใจต่อฐานะของเมืองเชียงใหม่อย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ ในช่วงเวลา 52 ปีดังกล่าว นอกจากตัวเมืองเชียงใหม่จะได้รับการยกฐานะให้เป็นเทศบาลนครเพียงแห่งเดียวของประเทศ เมืองเชียงใหม่ยังมีความสำคัญทางการเมืองและการบริหารอีกหลายด้านยากที่จะมีต่างจังหวัดอื่นใดมาเปรียบ เช่น

1. เป็นจังหวัดแรกที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้างที่แปดพระราชฐานในต่างจังหวัด(คือ พระตำหนักภูพิงราชวินัย) บนดอยสุเทพในปี 2505
2. เป็นจังหวัดนอกเมืองหลวงแห่งเดียวที่พระมหากษัตริย์ทรงนำพระราชอาคันตุกะจากต่างแดนมาเยือนหลายต่อหลายครั้ง (พ.ศ.2500-2510)
3. เป็นเมืองที่ได้รับคำชมบ่อยครั้งจากบุคคลชั้นนำของประเทศว่า เป็นเมืองที่งดงามทั้งผู้คน วัฒนธรรม และธรรมชาติ
4. เป็นจังหวัดนอกเมืองหลวงแห่งแรกที่รัฐบาลสร้างมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาค คือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ก่อตั้งในปี พ.ศ.2507
5. เป็นจังหวัดที่ได้รับการโฆษณาอย่างครึกโครมในเรื่องประเพณีสงกรานต์ว่า เป็นเทศกาลที่สนุกสนานที่สุด ก่อให้เกิดการหลงใหลของนักท่องเที่ยว
6. ในปี พ.ศ.2512 รัฐบาลได้จัดการประชุมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวระดับนานาชาติที่เชียงใหม่ ส่งผลให้เกิดการส่งเสริมการเที่ยวชมสถานที่ทั้งด้านประวัติศาสตร์และธรรมชาติ การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และการผลิตหัตถกรรมกลายเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการส่งเสริมการท่องเที่ยวในระดับชาติ เชียงใหม่จัดได้ว่า เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญที่สุด ที่รัฐได้ใช้เพื่อสร้างรายได้ (Commercialized tourism) และนำเอาศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นมาทำเป็นสินค้าประกอบการท่องเที่ยว (Commercialized culture)
7. ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ผู้นำการเมืองระดับนายกรัฐมนตรี(พ.ศ. 2517 - 2518) และเป็นนักคิดนักเขียนที่มีอิทธิพลที่สุดคนหนึ่งของประเทศ ได้ขึ้นมกลำสร้างบ้านพักที่ริมฝั่งแม่น้ำปิงในเชียงใหม่ และได้เขียนบทความกล่าวถึง ความมั่งคั่งของเมืองเชียงใหม่ประเพณีและประวัติศาสตร์อันยาวนานของนครเชียงใหม่ ตลอดจนจัดการประชุม และงานเลี้ยงต้อนรับผู้เฝ้าต่าง ๆ ที่บ้านพักหลังนั้นบ่อยครั้ง ส่งผลให้ค่านิยมของคนชั้นสูงที่อยากจะมีบ้านแห่งที่สองในเมืองเชียงใหม่แพร่ออกไปอย่างกว้างขวางในสังคมชนชั้นนำของเมืองหลวง

ระยะที่ 7 พ.ศ.2528 - 2539 เชียงใหม่ในฐานะเอกนครระดับภาค

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) ที่ต้องการพัฒนาเมืองหลักและเมืองรองในต่างจังหวัดเพื่อหาทางกระจายความเจริญทุก ๆ ด้านที่กระจุกตัวอยู่ที่กรุงเทพฯ ไปสู่ภาคต่าง ๆ และกำหนดโครงการพัฒนาเมืองหลักเริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2522 เป็นต้นไป โดยในภาคเหนือให้พัฒนาจังหวัดเชียงใหม่เป็นเมืองหลัก และให้พัฒนาเมืองลำปางและเชียงใหม่เป็นเมืองรอง สำหรับแผนพัฒนาฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525 - 2529) และฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530 - 2534) แนวทางการพัฒนายังคงเหมือนเดิม โดยพัฒนาเชียงใหม่ให้เป็นศูนย์กลางธุรกิจการค้า การบริการ และการท่องเที่ยวของภาคเหนือตอนบน

และขยายบทบาทการเป็นแหล่งอุตสาหกรรม (เชียงใหม่-ลำพูน) ที่สำคัญมากขึ้น สำหรับลำปางจะพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการบริหารราชการของภาคเหนือ และเป็นแหล่งอุตสาหกรรมและบริการระดับท้องถิ่นที่เชื่อมโยงเชียงใหม่-ลำพูน สำหรับเชียงรายจะพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการตลาดสินค้าเกษตรและบริการระดับท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับเชียงใหม่

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) สนับสนุนการพัฒนาเมืองศูนย์กลางความเจริญของภาค โดยพัฒนาเชียงใหม่ให้เป็นศูนย์กลางธุรกิจ การค้า การบริการคมนาคมขนส่งทางอากาศ และการท่องเที่ยวของภาคเหนือตอนบนเชื่อมโยงกับลำปางและเชียงรายที่มุ่งพัฒนาเป็นเมืองท่องเที่ยวและศูนย์กลางอุตสาหกรรมแปรรูปวัตถุดิบในท้องถิ่นตลอดจนจุดค้าขายชายแดนที่แม่สาย ซึ่งแตกต่างจากแผนฯ ฉบับก่อน

ความเจริญทางเศรษฐกิจเพื่อการส่งออกและการท่องเที่ยว ส่งผลให้ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ขยายตัวออกไป คอนโดมิเนียม บ้านที่สอง สนามกอล์ฟ สวนเกษตร รีสอร์ท หมู่บ้านจัดสรร โรงแรม ทาวน์เฮาส์ ผุดขึ้นมากมาย ส่งผลให้ร้านอาหาร ร้านค้าทั่วไป รวมทั้งการศึกษา การรักษาพยาบาล ซึ่งเป็นเศรษฐกิจด้านบริการเติบโตไปด้วย ยังผลให้เกิดการซื้อขายที่ดิน การซื้อขายยานพาหนะทุกชนิดเติบโตตาม เมื่อธุรกิจเติบโตเศรษฐกิจรุ่งเรืองส่งผลให้เมืองเชียงใหม่ มีประชากรอาศัยกันหนาแน่น พื้นที่อยู่อาศัยขยายออกไป ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเมืองใหญ่เกิดขึ้นกับเชียงใหม่ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาขยะ การจราจรติดขัด ปัญหามลพิษ ความแออัดจากการสร้างอาคารสูง มีการบุกรุกสองฝั่งแม่น้ำปิง เกิดมลพิษทางอากาศและทางน้ำ แม่น้ำปิงเน่าเสีย ตลอดจนทัศนียภาพจากที่เคยเป็นธรรมชาติ บ้านเรือนที่มีเอกลักษณ์และมีวัฒนธรรมที่เด่นงาม กลายเป็นสถาปัตยกรรมภาคกลางเข้ามาแทนที่สถาปัตยกรรมท้องถิ่น เกิดช่องว่างระหว่างตัวเมืองกับชนบท แม้เทศบาลนครเชียงใหม่จะขยายพื้นที่จาก 40.2 ตร.กม. เป็น 106.3 ตร.กม. ตั้งแต่ปี พ.ศ.2534 จนบัดนี้ยังไม่ได้รับการอนุมัติ และในปี พ.ศ.2536 องค์การบริหารส่วนบางกลุ่มเสนอให้มีการจัดตั้งเทศบาลมหานครมีระบบการเลือกตั้งเหมือนระบบของกรุงเทพฯ เพิ่มเติมจากการเรียกร้องให้ขยายเขตพื้นที่เทศบาล แต่ข้อเสนอนี้ยังไม่ได้รับการตอบสนองจากราชการระดับสูงของกระทรวงมหาดไทยหรือข้าราชการส่วนภูมิภาคที่มีหน้าที่ดูแลท้องถิ่น

ภาพที่ 1 เมืองเชียงใหม่

ตึกใหญ่กลางภาพคือ ตึกสุจินโน โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่

2. ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนเมืองเชียงใหม่

2.1. ความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ

ความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของชุมชนเมืองเชียงใหม่ที่จะกล่าวต่อไปนี้ ได้จากการศึกษา งานเอกสารต่างๆ ที่ทำให้เห็นภาพความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสภาพภูมิประเทศ การคมนาคมทางน้ำ ทางบกและทางอากาศ สิ่งก่อสร้างต่างๆ การเกษตร การอุตสาหกรรม การศึกษา การค้าและวัฒนธรรม

จากการศึกษาความเป็นมาของการสร้างเมืองเชียงใหม่ของพญามังรายจะเห็นได้ว่า พระองค์ทรงมีสายพระเนตรกว้างไกล ทรงวางแผนจัดการเกี่ยวกับการทำมาหากินของชาวเชียงใหม่ เชียงใหม่มีภูมิประเทศประกอบด้วยทิวเขาเป็นแนวยาว ระหว่างทิวเขามีสถาบันที่ชาวบ้านใช้ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ที่ราบหุบเขามีสถาบันลาดเท เมื่อฝนตกน้ำจะไหลลงสู่ที่ต่ำทำให้สามารถมีน้ำใช้ทำการเพาะปลูกอย่างอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้พระองค์ยังทรงจัดให้มีกิจกรรมที่ชาวบ้านจะทำร่วมกัน เช่น การสร้างหอผีฝ่าย ที่แม่น้ำปิงปากเหมืองวังลาว (เหมืองที่ "ฮ้ายฟ้า" ทหารเอกของพญามังรายใช้เป็นเครื่องมือสร้าง ความเดือดร้อนแก่ราษฎรเมืองหริภุญไชย จนพญามังรายตีเมืองหริภุญไชยได้ ตามที่กล่าวมาแล้ว) เหมืองน้ำขุดเสร็จราว พ.ศ.1824 ดันเหมืองอยู่ฝั่งแม่น้ำปิงด้านทิศตะวันออกเริ่มที่บ้านป่าไผ่ ต.เหมืองแก้ว อ.แมริมด้านใต้ฝั่งตะวันออกแม่น้ำปิง ผ่านอำเภอเมือง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ จนถึงเหนือเมืองหริภุญไชยหรือจังหวัดลำพูนปัจจุบัน ความยาวของเหมือง 17,000 วา หรือประมาณ 34 กิโลเมตร น้ำในลำเหมืองนี้ เลี้ยงไร่ นา ปลูกหมันเห็บแสนไร่ (ปัจจุบันเหมืองนี้มีอายุ 717 ปี พ.ศ.1824 - 2541) หลังจากเหมืองขุดเสร็จ พญามังรายสั่งให้ผู้คนร่วมกันนำไม้ไผ่ทำฝายเป็นแนวขวางลำแม่น้ำปิงให้น้ำไหลสู่เหมืองวังลาว จากนั้นพระองค์ได้ทรงสร้างหอผีฝ่ายขึ้นริมปากเหมืองฝั่งแม่น้ำปิงให้ผู้คนใช้น้ำร่วมกันมาเลี้ยงผีฝ่ายในแต่ละปีหลังสิ้นสุดฤดูเก็บเกี่ยวข้าว โดยผู้คนที่ใช้น้ำจะนำข้าวหอม อาหารมารวมกันที่หอผีฝ่าย มีการเก็บเงินกันเพื่อนำเงินที่ได้ไปซื้อวัวแก้ว (โคหนุ่ม) 1 ตัว มาฆ่าเช่นสังเวศผีฝ่าย (ผี ในที่นี้คือ คุณความดี หรือประโยชน์ของฝายนั่นเอง) การที่ทุกคนได้มาพบปะกันเลี้ยงผีฝ่าย ทำให้ผู้คนเหล่านั้นได้มีโอกาสพูดคุยกันและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการดูแล ซ่อมแซม รักษาเหมืองฝายที่ชำรุดเสียหายไปในแต่ละปี ด้วยการขุดลอกเหมือง แล้วถางหญ้าวัชพืชที่ขึ้นคลุมลำเหมืองฝาย หอผีฝ่ายนี้ จึงเป็นจุดรวมกลุ่มกันพัฒนาฝายที่ทุกคนที่ใช้น้ำจากลำเหมืองนี้ ต้องลงแรงช่วยกันดูแลซ่อมแซม พระองค์ได้ออกกฎหมายคุ้มครองผีฝ่ายและลำเหมืองในทุกคนแบ่งปันน้ำกันอย่างเป็นธรรมไม่เอาเปรียบกันโดยมี "แก่ฝาย" เป็นผู้ดูแล เป็นผู้นำในการรักษาฝาย ทำให้คนมีกิจกรรมร่วมกันก่อให้เกิดความสามัคคี เหมืองวังลาวเลิกใช้เมื่อมีระบบชลประทานมาแทนที่ ขณะเดียวกันเรือคูทรายทำให้ฝายพังลงกับกระแสน้ำ(นิคม พรหมมาเทพย์, ม.ป.พ.หน้า 1-30)

ภาพที่ 2 ซากฝายที่กั้นน้ำจากแม่น้ำปิงเข้าสู่เหมืองวังลาว

ฝายนี้สร้างสมัยพญามังราย ปัจจุบันถูกน้ำเซาะจนเห็นเป็นเนินดินเล็กๆ อยู่ในน้ำ เนื่องจากการคูทรายในลำน้ำไปใช้

จากข้อเขียนของ ชูสิทธิ์ ชูชาติ (ม.ป.พ. หน้า 130-138) สรุปเรื่องการคมนาคมไว้ ดังนี้

ในด้านการติดต่อคมนาคม ตั้งแต่สมัยพญามังรายสร้างนครเชียงใหม่หรือก่อนหน้านั้น มีการใช้วัวต่างขนส่งสิ่งของและสินค้าระหว่างหมู่บ้านกับหมู่บ้าน หมู่บ้านกับเมือง เนื่องจากสภาพภูมิประเทศเป็นป่าเขา แม่น้ำเกือบทุกสายไม่เหมาะแก่การเดินเรือ เพราะมีโขดหินและเกาะแก่งมากมาย จะมีบางพื้นที่เท่านั้นที่สามารถติดต่อกันทางเรือได้ สาเหตุที่ใช้วัวต่างเนื่องจากมีปัจจัยหลายอย่างส่งเสริม นอกจากปัจจัยทางภูมิประเทศแล้ว ยังมีปัจจัยทางการเมืองเกื้อหนุน เนื่องจากสมัยก่อนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้าเมือง ไพร่มีหน้าที่ทำการผลิตบนปัจจัยการผลิตดังกล่าว แล้วเสียค่าเช่าส่วยหรือภาษีเป็นพืชผลทางการเกษตร เมื่อไม่มีถนนหรือทางเกวียนติดต่อกันระหว่างเมืองกับหมู่บ้าน หรือเมืองกับเมือง วัวต่างจึงเป็นพาหนะที่สำคัญที่สุดในการลำเลียงสิ่งของและสินค้าที่สามารถลำเลียงได้มากกว่าใช้แรงคนแบกหาม เพราะวัวเป็นสัตว์ที่อดทนต่อสภาพความแห้งแล้งและภูมิประเทศที่ทุรกันดารมากกว่าควาย การใช้วัวต่างมีทั้งเพื่อการส่งค่าเช่าส่วยและการแลกเปลี่ยนสินค้า

ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นการค้าระหว่างเจ้าเมือง, ขุนนางหรือพ่อค้าในเมืองกับต่างประเทศ สำหรับประชาชนในหมู่บ้านมีน้อยมาก เนื่องจากหมู่บ้านในชนบทมีลักษณะการผลิตเพื่อเลี้ยงตนเอง มิได้ผลิตเพื่อขาย แต่ละหมู่บ้านมีผลผลิตเกือบเพียงพอต่อการครองชีพ สำหรับการเดินทางเอาสินค้าไปขายนั้น พ่อค้าจะเอาสินค้าต่างบนหลังวัวเดินทางไปค้าขายยังพื้นที่ต่างๆ พ่อค้าเหล่านี้จึงถูกเรียกว่า "พ่อค้าวัวต่าง" พ่อค้าวัวต่างเป็นพ่อค้าระดับท้องถิ่น ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทำไร่หรือหัตถกรรม จะเดินทางค้าขายหลังเก็บเกี่ยวเพราะการค้าขายมีรายได้ดีกว่าการทำนา เนื่องจากการเดินทางต้องผ่านภูมิประเทศที่แห้งแล้ง พ่อค้าวัวต่างจึงต้องรวมกันเป็นหมู่เป็นพวกเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การเดินทางเป็นหมู่นี้เรียกว่า "กองคาราวาน" สินค้าที่ค้าขายส่วนใหญ่เป็นสินค้าฟุ่มเฟือยหรือสินค้าจำเป็นที่ผลิตไม่ได้ในท้องถิ่น หลังจากมีการเลิกทาสในปี พ.ศ.2454 (ค.ศ.1911) และเลิกระบบไพร่ในภาคเหนือในปี พ.ศ.2457 (ค.ศ.1914) ไพร่มีอิสระมากขึ้นเป็นเหตุให้อาชีพนี้แพร่หลายมาก หลังจากนั้นมีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบก มีสร้างทางรถไฟ ทางรถยนต์ การใช้พาหนะวัวต่างจึงค่อยๆ หมดความสำคัญลงและหมดไปในที่สุดคือราว พ.ศ.2520 (ค.ศ.1977)

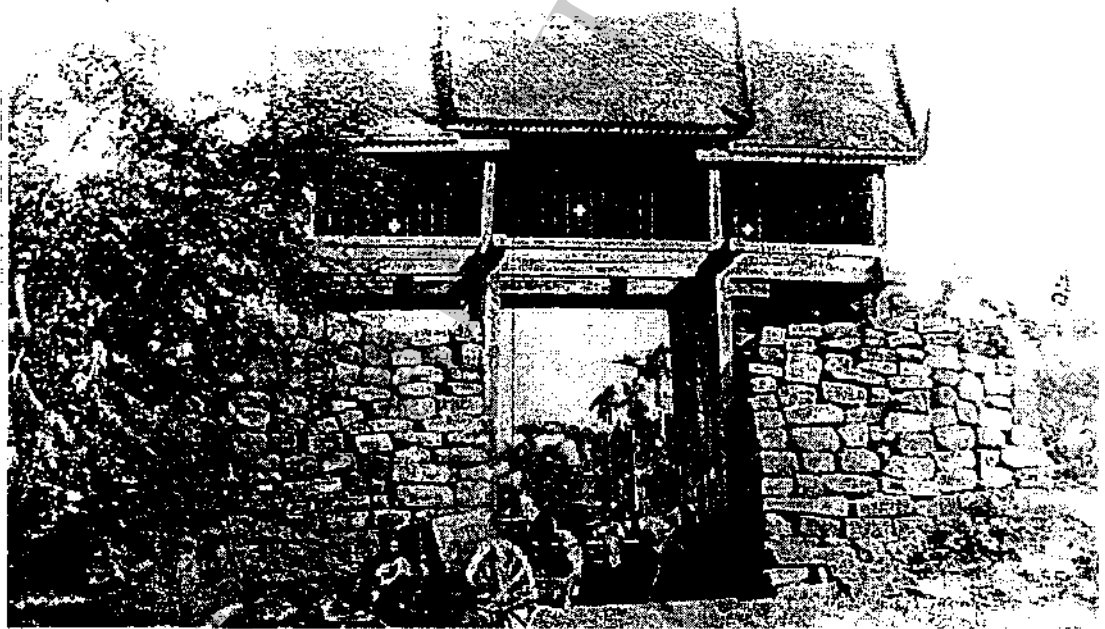

ภาพที่ 3 วัวต่าง

วัวที่ใช้บรรทุกสินค้าสำหรับการเดินทางผ่านป่าเขา เรียกว่า 'วัวต่าง'

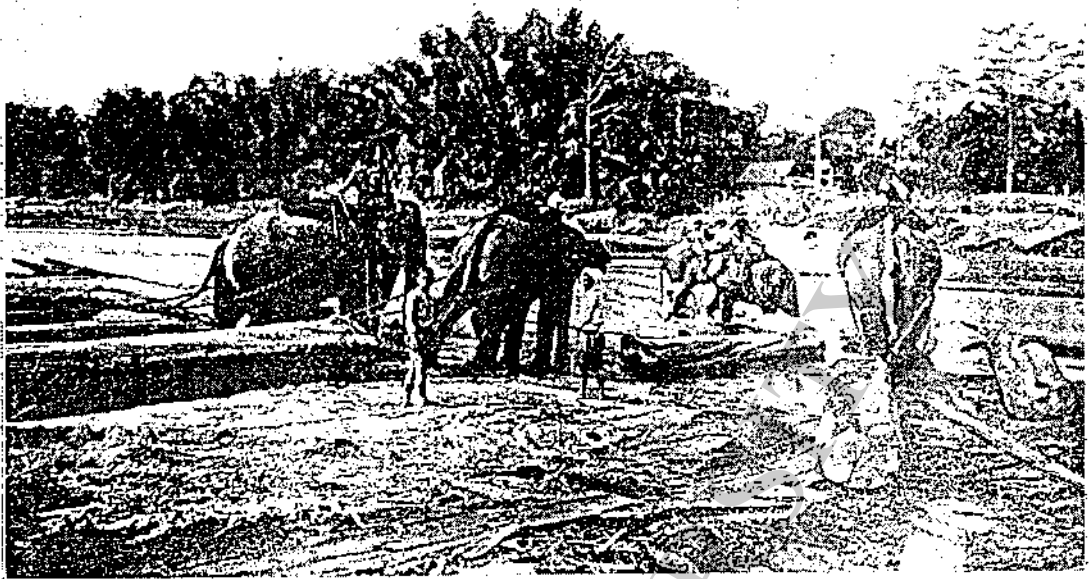
การค้าทางบกของล้านนาที่เป็นการค้าข้ามชายแดนจะอยู่ในเมืองพ่อค้าพม่า ไทยใหญ่ จีนฮ่อ ส่วนการค้าในเส้นทางเชื่อมเมืองต่อเมืองภายในล้านนาเป็นของพ่อค้าวัวควางที่เป็นกลุ่มพ่อค้าพื้นเมือง (ปลาย้อ ทองสวัสดิ์, ม.ป.พ. หน้า 36-37)

เชียงใหม่ได้รับการพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของประเทศไทย(สยาม) เมื่อรัฐบาลสยามกำหนดนโยบายแน่นอนว่า จะก่อสร้างทางรถไฟสายเหนือเอง โดยใช้เงินพระคลังข้างที่และให้ช่างชาวเยอรมันก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ.2441 และทางรถไฟสายเหนือระยะต้นเปิดใช้เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2448 เปิดรับส่งผู้โดยสารและสินค้าจากสถานีลพบุรีถึงปากน้ำโพ ทำให้ปากน้ำโพเป็นศูนย์กลางการค้าทางเรือและทางรถไฟระหว่างภาคเหนือและกรุงเทพฯ แต่เดิมการเดินทางมาค้าขายระหว่างกรุงเทพฯ กับเชียงใหม่จะใช้เส้นทางแม่น้ำปิง โดยใช้ทางเรือหางแม่ลงปอหรือเรือแม่ปะ การค้าทางเรืออยู่ในมือชาวจีน เนื่องจากชาวจีนมีความชำนาญและคุ้นเคยกับการเดินเรือ และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพ่อค้าจีนในกรุงเทพฯ เมื่อมีรถไฟมาถึงปากน้ำโพจึงทำให้การเดินทางมาค้าขายที่เชียงใหม่ใช้เวลาเฉลี่ยน้อยลงกว่าเดิม จนกระทั่งเดือนมกราคม พ.ศ.2464 รถไฟสายกรุงเทพฯ-เชียงใหม่ได้เปิดดำเนินการ ทำให้การเดินทางระหว่างกรุงเทพฯ และจังหวัดอื่นๆ ที่ทางรถไฟผ่านมายังเชียงใหม่สะดวกและใช้เวลาเดินทางน้อยลง ส่วนการค้าตามชายแดนไทย-พม่ายังคงใช้ทางบก ความสะดวกในการเดินทางด้วยรถไฟ มิได้ทำให้การขนส่งสินค้าสะดวกขึ้นเท่าไรนั้น ยังทำให้การขนส่งคนสะดวกขึ้นอีกด้วย ด้วยเหตุนี้ จึงมีชาวจีนเดินทางมาตั้งถิ่นฐานในเชียงใหม่มากขึ้น (ปลาย้อ ทองสวัสดิ์, ม.ป.พ. หน้า 32-39)

ภาพที่ 4 พ่อค้าวัวควาง

เป็นพ่อค้าที่ค้าขายระหว่างเมือง เพื่อความปลอดภัยเขาจะเดินทางกันไปเป็นกลุ่มซึ่งเรียกว่า 'กองคาราวาน'

The elephant is a good laborer, easily trained to do much of the heavy work like handling the great oak wood logs. So intelligent is he that once trained he needs very little supervision.

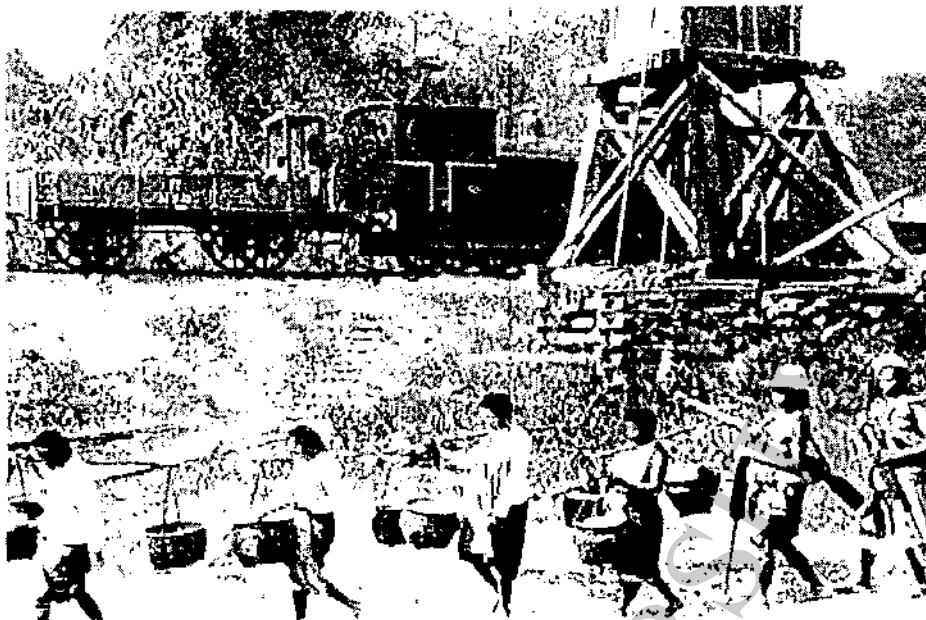
ภาพที่ 5 ช้างลากไม้ซุงลงไปในลำน้ำ

ช้างลากไม้ซุงลงไปในลำน้ำเพื่อทำเป็นแพส่งไปตามลำน้ำไปยังเมืองต่างๆ

ภาพที่ 6 สะพานเก่าหรือขัวเก่า

ขัวเก่าข้ามแม่น้ำปิงระหว่างบ้านวัดเกตกับตลาดวโรรสเป็นสะพานไม้สักทั้งหมดจากโรงเลื่อยของนายแพทย์ชริก อดีตมิชชันนารีอเมริกัน บางครั้งเรียก 'ขัวกุลา' (สะพานฝรั่ง) สร้าง พ.ศ. 2427 หรือไปเมื่อ พ.ศ. 2478 หลังจากถูกท่อนซุงที่ใหญ่มาตามลำน้ำปิง กระแทกจนเสียหาย เรือที่เห็นในภาพเป็นเรือแม่ลงป่อหรือเรือแม่ปะ

ภาพที่ 7 รถไฟ

รถไฟช่วยให้การเดินทางเร็วขึ้น แต่ค่าสินค้าน้อย น้ำหนักมีไม่มาก ชาวบ้านจะใช้การทาบ

นอกจากการสร้างทางรถไฟแล้ว ยังมีอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เศรษฐกิจของจังหวัดเชียงใหม่พัฒนา ก้าวหน้าทางจากเดิมที่มีรายได้จากป่าไม้และเหมืองแร่มาเป็นธุรกิจการธนาคารกล่าวคือ กิจการธนาคาร ขยายตัวจากกรุงเทพฯ สู่นครเชียงใหม่ ในปี พ.ศ.2490 ห้างหุ้นส่วนอนุสารจำกัด ซึ่งเป็นธุรกิจท้องถิ่นได้เป็น ตัวแทนของธนาคารนครหลวงไทย ต่อมา มีนักลงทุนท้องถิ่นกลุ่มอื่นๆ เป็นตัวแทนของธนาคารเพิ่มขึ้น อีก ขณะเดียวกันธนาคารส่วนกลางก็ขยายการลงทุนด้านสินเชื่อและกิจการอื่นๆ มายังเชียงใหม่โดยตรง ในรูปของการเปิดสาขาของธนาคารมากขึ้นเรื่อยๆ (วัชระ สันธูประมา, ม.ป.พ. หน้า 56-57)

นอกจากการพัฒนาทางคมนาคมแล้ว เชียงใหม่ยังได้มีการบูรณะถาวรวัตถุทางพุทธศาสนาด้วย กล่าวคือ ชาวล้านนามีศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแรงกล้าด้วยการร่วมกันบูรณะวัดต่างๆ ในภาคเหนือ หลายแห่งภายใต้การนำของนักบุญแห่งล้านนา “ครูบาศรีวิชัย” ได้แก่ วัดพระธาตุหริภุญชัย ลำพูน, พระเจดีย์ดอยเก็ง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่, วิหารพระยาแก้วที่ทุ่งเอี้ยง, หอธรรมวัดป่าแดง, กำแพงรอบ พระธาตุจอมทอง, พระธาตุป่าแดง, เจดีย์ ฉัตรพระธาตุบ้านเป้า, พระเกตุสว้อย, พระธาตุซ่อแอ จังหวัด แพร่, พระเกิด เมืองแก้ว จังหวัดลำปาง, พระนอนขอนม่วง, พระบาทตากผ้า ลำพูน, วัดจามเทวี ลำพูน, วัดสอนดอกและวัดพระสิงห์ เป็นต้น ในการเฉลิมฉลองการบูรณะวัดพระสิงห์เสร็จสมบูรณื พระบาท สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินีได้เสด็จประพาสเชียงใหม่ และร่วมงานปอยฉลองการบูรณะวัดพระสิงห์และนมัสการพระพุทธรูปสิงห์ ในปี พ.ศ.2469 นอกจากนี้ ครูบาศรีวิชัยยังได้เป็นผู้นำในการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำปิง (ความร่วมมือของชาวลำพูนกับชาวอำเภอ สันป่าตอง) และในปี พ.ศ.2477 สร้างทางขึ้นถนนขึ้นไปยังพระธาตุคอกยสุเทพ (9 พฤศจิกายน เวลา 10.00 น. เจ้าแก้วนารัฐ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ลงจอบแรกเป็นปฐมฤกษ์ในการสร้างทาง) งานบูรณะ ต่างๆ ของครูบาศรีวิชัยมิได้ใช้งบประมาณแผ่นดิน แต่ได้กำลังทรัพย์และแรงงานจากแรงศรัทธาของ ชาวล้านนาที่มีต่อพระพุทธศาสนา ภายใต้การนำของครูบาศรีวิชัยที่หล่อหลอมมาจากทุกสภาวะทิศของ ล้านนา (บุรี รัตนา, ม.ป.พ. หน้า 80-106)

ภาพที่ 8 ขบวนช้างพระที่นั่งรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินีนาถ

ภาพที่ 9 คุุบาตรีวิชัยนักบุญแห่งล้านนา
ผู้นำในการสร้างทางรถยนต์ขึ้นพระธาตุคอกยสุเทพ

หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นนับเป็นส่วนหนึ่ง que แสดงถึงความเจริญทางเศรษฐกิจและความพร้อมทางธุรกิจ เนื่องจากหนังสือพิมพ์มีรายได้จากการลงโฆษณาของธุรกิจและการบอกรับสมาชิก เมื่อธุรกิจเจริญรุ่งเรืองมีรายได้ดีก็จะมีเงินสำหรับใช้จ่ายเป็นค่าโฆษณา "หนังสือพิมพ์ศรีเชียงใหม่" เป็นหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นฉบับแรกที่ดั่งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2470 ออกจำหน่ายได้ไม่กี่เดือนก็ต้องเลิกกิจการด้วยเกิดปัญหาด้านการเงิน หลังจากนั้นอีก 20 ปี หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงมี "หนังสือพิมพ์ชาวเหนือ" เกิดขึ้นและสามารถดำเนินกิจการมาได้อีก 20 ปี (โดยมีการหยุดกิจการในช่วงสั้นๆ และมีการเปลี่ยนชื่อในช่วงเวลาดังกล่าว) (วัชระ สันตูประมา, ม.ป.พ. หน้า 56-57)

ปัจจุบันเชียงใหม่มีหนังสือพิมพ์รายวันท้องถิ่น 3 ฉบับ คือ ไทยนิวส์, เชียงใหม่นิวส์และภาคเหนือรายวัน นอกจากนี้ยังมีหนังสือพิมพ์กณเมืองเหนือเป็นหนังสือพิมพ์รายสะดวก สำหรับหนังสือพิมพ์ไทยนิวส์มียอดจำหน่ายประมาณวันละ 30,000 ฉบับและมีอาณาเขตการขาย 11 จังหวัดในภาคเหนือ (กัญยาน 2539 ข้อมูลจากกองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทยนิวส์) อาณาเขตการขายที่กว้างขึ้นของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นแสดงให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองของเศรษฐกิจในท้องถิ่น

หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดเชียงใหม่เช่น การเรียกร้องระหว่าง พ.ศ.2493 - 2496 ให้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัย (วัชระ สันตูประมา, ม.ป.พ. หน้า 56-64) จนคณะรัฐมนตรีภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีมติให้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2503 (สมโชติ อ่องสกุล, 2540 หน้า 104) และกำหนดให้เปิดสอนในปี พ.ศ.2507 โดยให้มีคณะเกษตรศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ วิทยาศาสตร์และนิติศาสตร์ และให้โอนคณะแพทยศาสตร์ที่เชียงใหม่ของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์เข้าไปให้แก่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ไกรศรี นิรมานหมินทร์, 2527 หน้า 213)

การเรียกร้องอีกประเด็นหนึ่งของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในจังหวัดเชียงใหม่ คือ การเรียกร้องให้องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อศท.) ซึ่งดั่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2502 ขยายการดำเนินงานมาสู่เชียงใหม่ การดำเนินงานของ อศท. ในช่วงแรกยังไม่ส่งผลในเชิงรูปธรรมมากนัก (วัชระ สันตูประมา, ม.ป.พ. หน้า 56-64) ในปี พ.ศ.2511 รัฐบาลได้ให้องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อ.ส.ท.) มีการสร้างโรงแรมขนาดใหญ่เพื่อรองรับการประชุมนานาชาติของการท่องเที่ยว PATA Workshop ในเดือนมกราคม 2512 พร้อมกับเสนอโครงการกระเช้าลอยฟ้าขึ้นดอยสุเทพเป็นครั้งที่ 2 (ครั้งแรก พ.ศ.2508 และครั้งที่ 3 พ.ศ.2528) (สมโชติ อ่องสกุล, 2540 หน้า 104) จนปี พ.ศ.2513 อันเป็นปีที่ ทางหลวงสายกรุงเทพฯ - เชียงใหม่ได้ก่อสร้างและปรับปรุงแล้วเสร็จ การเดินทางทางบกสะดวกขึ้น จึงเกิดกิจการ "รถทัวร์" ซึ่งส่งผลให้ธุรกิจท่องเที่ยวในภาคเหนือ โดยเฉพาะเชียงใหม่เจริญก้าวหน้าในระยะเวลาอันสั้น (วัชระ สันตูประมา, ม.ป.พ. หน้า 64)

เมื่อมีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ขึ้น คนต่างถิ่นจึงเข้ามาศึกษาเล่าเรียนและเข้ามาทำงานในเชียงใหม่เป็นจำนวนมาก คนเหล่านี้ประทับใจในอริยาศัยไมตรีความอบอุ่นที่ได้รับจากชาวเชียงใหม่รวมทั้งสภาพดินฟ้าอากาศธรรมชาติและประเพณีวัฒนธรรมที่งดงาม ความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายภายใต้ร่มพระพุทธรศาสนา จนบางคนก็เริ่มจากการย้ายมาอยู่เชียงใหม่ชั่วคราวเพื่อศึกษาเล่าเรียนหรือทำงาน กลายมาเป็นการอยู่อย่างถาวรในที่สุด นักศึกษาต่างถิ่นที่เข้ามาศึกษาเล่าเรียนในเชียงใหม่และชาวเชียงใหม่ที่ไปศึกษาเล่าเรียนที่อื่นแล้วกลับมาประกอบอาชีพในบ้านเกิดได้นำรูปแบบการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันมาใช้ในจังหวัดเชียงใหม่ ประกอบกับเชียงใหม่เป็นเมืองท่องเที่ยวมีนักท่องเที่ยวต่างถิ่นต่างเชื้อชาติเดินทางมาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ทำให้ชาวเชียงใหม่ได้เห็นวัฒนธรรมที่แตกต่าง อีกทั้งความ

ก้าวหน้าของการสื่อสารมวลชนที่แพร่ภาพวัฒนธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างผ่านละครและภาพยนตร์ เกมสไลซ์ เป็นต้น ทำให้เกิดการเลียนแบบการแต่งกายและการใช้ชีวิตในกลุ่มนักศึกษาและกลุ่มวัยรุ่น ส่งผลให้วิถีการดำเนินชีวิตของชาวเชียงใหม่รุ่นใหม่เริ่มเปลี่ยนไปจากความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย ชอบไปวัดทำบุญ ชอบใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัว ชอบทำอาหารรับประทานกันภายในครอบครัว ชาวบ้านรู้จักกันทั้งหมู่บ้าน เมื่อเพื่อนบ้านมีงาน คนในหมู่บ้านจะมีส่วนร่วมและช่วยเหลืองานเหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็น งานบวช งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานศพ หรืองานอื่นๆ มาเป็นความเป็นอยู่แบบต่างคนต่างอยู่มากขึ้น ลืมความเป็นพื้นเมืองล้านนา ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกายหรือการใช้ชีวิต

ผู้วิจัยได้มีโอกาสได้รับฟังความคิดเห็นของนักศึกษาที่กล่าวถึง ความเปลี่ยนแปลงของสังคมชาวเชียงใหม่ ในการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในชั้นเรียน นักศึกษาที่แสดงความคิดเห็นมีทั้งที่อยู่ในเมือง, ในชนบทชานเมืองและอยู่ในชนบทห่างไกล นักศึกษาที่อยู่ในเมืองเล่าว่า ในวัยเด็ก ชาวบ้านในระแวกบ้านของเธอจะรู้จักกันหมดและเป็นญาติพี่น้องกันเป็นส่วนใหญ่ เมื่อธุรกิจที่ดินรุ่งเรืองขึ้น ชาวบ้านหลายคนขายบ้านที่ติดในเมืองไปอยู่ในชนบทเนื่องจากขายที่ดินได้ราคาสูงและบางคนให้เหตุผลเพิ่มเติมว่า ไม่ชอบชีวิตที่จอแจ การจราจรติดขัด ชอบชีวิตสงบๆ จึงขายบ้านขายที่ดินในเมืองซึ่งได้ราคาดีแล้วไปซื้อที่ดินในชนบท เมื่อมีคนใหม่ย้ายมาอยู่ความสนิทสนมยังคงมีเฉพาะกับเพื่อนบ้านกลุ่มเดิม ส่วนนักศึกษาที่อยู่ในชนบทชานเมืองเล่าว่า จะมีรุ่นพ่อรุ่นแม่เท่านั้นที่มีส่วนช่วยงานของเพื่อนบ้าน สำหรับรุ่นลูกจะไปช่วยได้เฉพาะวันที่ไม่ต้องไปเรียน ส่วนใหญ่จะเรียนเสียมากกว่า วัยรุ่นจะรู้จักเฉพาะเพื่อนรุ่นเดียวกันหรือที่บ้านใกล้กัน หรือที่อยู่โรงเรียนเดียวกัน ต่างรุ่นจะไม่ค่อยรู้จักกัน ส่วนใหญ่พ่อแม่จะส่งลูกมาเรียนในเมืองมากกว่าเพราะคิดว่า จะช่วยให้ลูกได้อยู่ในสังคมที่จะช่วยทำให้อนาคตมีชีวิตที่ก้าวหน้า ส่วนนักศึกษาที่อยู่ในชนบทห่างไกลต่างอำเภอเล่าว่า ในอำเภอของตนมีการสร้างร้านอาหาร คาเฟ่เพื่อบริการนักท่องเที่ยว แต่ปรากฏว่า นักท่องเที่ยวไม่ค่อยมาเที่ยว จะมีแต่ชาวบ้านและวัยรุ่นมาเที่ยว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะชอบเที่ยวชมธรรมชาติ เด็กในชนบทไม่ชอบพูดคำเมืองเพราะรู้สึกว่ายกย่องไม่ทันสมัย

ภาพที่ 10 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ถนนด้านขวาของภาพคือ ถนนสุเทพ ด้านซ้ายเป็นถนนในมหาวิทยาลัยที่ผ่านหอนาฬิกา

2.2 ความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

ความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวเชียงใหม่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ในที่นี้จะกล่าวถึง ความเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัด 2 ด้านคือ

2.2.1 การแต่งกาย

2.2.2 โลกทัศน์

2.2.1 การแต่งกาย

รศ.แสง จันทร์งามและคณะฯ ได้สัมภาษณ์อาจารย์ไกรศรี นิรมานหมื่นท์ ผู้ได้รับการยกย่องว่าเป็นวีรคดียุทธ์และพหุสูตเกี่ยวกับล้านนาถึงเรื่องราวของล้านนาในอดีตตอนหนึ่ง ที่เกี่ยวข้องกับการแต่งกายไว้ในบทความเรื่อง "ประวัติไกรศรี กับล้านนาอดีต" ในหนังสือลายคราม หน้า 6 ดังนี้

ผู้หญิงเชียงใหม่สมัยที่อาจารย์ฯ ยังเป็นเด็กอยู่นั้น สวมเสื้อกันหมดแล้ว คุณยายของอาจารย์ฯ คือ คุณแม่คำเที่ยง ภรรยาหลวงอนุสารสุนทร ได้เล่าให้อาจารย์ฟังว่า สมัยก่อนใครเป็นผู้หญิงเข้าวัดศาสนาคริสต์สังเกตได้ง่ายมาก เพราะพวกมิชชันนารีสอนให้สวมเสื้อและรัดด้วยลงแบ่งขาวเป็นมัน แตกต่างจากชาวบ้านทั่วไป ถ้าเป็นพุทธส่วนใหญ่ไม่สวมเสื้อ จะออกไปตระที่ไหนก็หาผ้ามาปิดร่างกายท่อนบนไว้นิดหน่อยเท่านั้น เสื้อผ้าก็สกปรกไม่สะอาดเหมือนพวกเข้าวัด

นอกจากงานเอกสารแล้ว ผู้วิจัยยังได้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวเชียงใหม่ โดยเฉพาะการแต่งกายไปทำบุญที่วัด กล่าวคือ ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2523 ซึ่งเป็นปีแรกที่ผู้วิจัยย้ายมาอยู่จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยมีโอกาสไปทำบุญที่วัดเจดีย์หลวง ผู้วิจัยประทับใจในวัฒนธรรมและบรรยากาศของงานบุญใส่ขันดอกบูชาเสาอินทขินในครั้งนั้นเป็นอย่างมากที่ได้เห็นชาวบ้านทุกวัย ไม่ว่าเด็ก วัยรุ่น ผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่ใส่ชุดพื้นเมืองจะมีที่แต่งกายปกติธรรมดาอยู่บ้างเล็กน้อย ผู้ชายจะสวมเสื้อม่อฮ่อม บางคนสวมเสื้อพื้นเมืองกับกางเกงสากล บางคนสวมกับเตี้ยสะดอย ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่นสวมเสื้อแขนกระบอก ห่มผ้าสไบทับคอดอกเอื้องที่ผม มือทั้งสองโอบสลุง (ขันเงินใบใหญ่ที่สลักลวดลายสวยงาม) บางคนหิ้วตะกร้าสานมีมือประณีตลวดลายสวยงาม ทั้งสลุงและตะกร้าบรรจุดอกไม้ธูปเทียนที่จะใช้เพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามจุดต่างๆ ที่ทางวัดจัดไว้ให้วาง

ในปีถัดมา ผู้วิจัยได้ไปงานบุญใส่ขันดอกบูชาเสาอินทขินที่วัดเจดีย์หลวงอีกครั้ง เมื่อไปถึงวัดสิ่งที่ปรากฏแก่สายตาตรงกันข้ามกับสิ่งที่เคยเห็นเมื่อปีก่อน ชาวบ้านชายหญิงส่วนใหญ่โดยเฉพาะวัยรุ่นจะสวมกางเกงยีนส์สีดำ จะมีที่นุ่งผ้าซิ่นแต่งชุดไทยพื้นเมืองก็แต่คนสูงอายุและคนชรา ภาพชาวบ้านแต่งกายพื้นเมืองไปวัดมิให้น้อยลงเรื่อยๆ จนถึงสมัยผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่คือ นายไชยา พูนศิริวงศ์ ซึ่งเป็นชาวเชียงใหม่ ได้รณรงค์ให้ข้าราชการและประชาชนแต่งกายพื้นเมืองในวันสุกักรวมทั้งให้แต่งกายพื้นเมืองในโอกาสต่างๆ เท่าที่จะทำได้ การแต่งกายพื้นเมืองเริ่มกลับมาได้รับความนิยมมากขึ้น เมื่อละครทีวีที่น่าแสดงโดย ชงชัย แมกอินไคยและ สิริเยียม คำรงค์ภักดิ์ มีการแต่งกายล้านนาประยุกต์ที่สวยงาม ประชาชนชื่นชมการแสดงของคู่พระคู่นางมาก จนประชาชนนิยมแต่งกายเลียนแบบตัวละครในทีวีกันมากและเข้าใจว่า การแต่งกายของนักแสดงในละครเป็นการแต่งกายชุดไทยล้านนา จนปี พ.ศ.2538 มีเอกสารเผยแพร่การแต่งกายพื้นเมืองล้านนาที่ถูกต้องจากคณะกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่แจกไปยังหน่วยงานต่างๆ รวมทั้งสถาบันการศึกษา เอกสารดังกล่าว เป็นประกาศของคณะกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ เรื่อง รูปแบบการแต่งกายพื้นเมืองเชียงใหม่ ลงนามโดย นายวีระชัย แนวนุญเณียร ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2537 มีบางตอนกล่าวไว้ว่า

ด้วยดินแดนล้านนาหมายถึง 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบนประกอบด้วยผู้คน
ปลายหลากหลายชาติพันธุ์อาทิ ไทลื้อ ไทเขิน ไทใหญ่ ไทยอง ไทยวนและชาวไทยภูเขาอีก 8
ชนชาติใหญ่ เช่น ลัวะ ม้ง มูเซอ อีเก้อ ลีซอ กะเหรี่ยง เย้า เป็นต้น จึงส่งผลให้เกิดการผสม
ผสานกันทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะเรื่อง รูปแบบการแต่งกาย และในโอกาสที่เชียงใหม่มี
อายุครบ 700 ปี เพื่อเป็นการร่วมเฉลิมฉลอง ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์วัฒนธรรม
ราชภัฏเชียงใหม่ คณะอนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ได้มีการเสนอให้มีการ
ทบทวนและตรวจสอบเรื่อง การแต่งกายพื้นเมืองเชียงใหม่ขึ้น โดยแต่งตั้งคณะทำงาน

คณะทำงานทำการศึกษาค้นคว้าและพิจารณาจากเอกสารนิทรรศการเอก
ลักษณะการแต่งกายพื้นเมืองเชียงใหม่ ที่ได้รับการเห็นชอบ เมื่อ ปี พ.ศ.2534 ประกอบกับ
หลักฐานทางประวัติศาสตร์ เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ และรูปแบบการ
แต่งกายของเจ้านายฝ่ายเหนือในอดีต โดยได้มีการพิจารณาถึง 3 ครั้งและนำ
เสนอให้คณะอนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่พิจารณาให้ความเห็นชอบเมื่อวันที่
20 กันยายน 2537 และวันที่ 14 ธันวาคม 2537

ในประกาศฉบับนี้ได้แนบภาพเครื่องแต่งกายชายหญิงที่ใช้ในโอกาสต่างๆ สรุปได้ดังนี้

1. ชุดรับเสด็จ งานพิธี

สำหรับผู้หญิง

เสื้อ เป็นเสื้อเข้ารูปผ่าหน้าตลอด ชายเสื้อยาวคลุมทับเอวผ่าขึ้น มีทั้งเป็นคอ
กลมและคอตั้ง(คอจีน) แขนกระบอกยาวถึงข้อมือ

สะไบ จะห่มสะไบแบบห่มสะไบเฉียงหรือภาษาล้านนาเรียกว่า 'ห่มสะหว้าย
แหง้ง' โดยพาดบ่าซ้ายให้ชายสะไบด้านหลังยาวถึงเอว ชายสะไบด้านหลังตลอดแขนขวา
มาด้านหลังแล้วพาดคอบ่าซ้าย ทั้งชายด้านหลังข้างซ้ายให้ยาวกว่าด้านหลัง การห่ม
สะไบจะเฉียงซ้ายหรือขวาแล้วแต่นัด ในภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดต่างๆ ในล้านนา บาง
ภาพจะพาดสะไบข้ามไหล่ห้อยสะไบไปทางด้านหลังทั้งสองชายหรือพาดสะไบข้ามไหล่
ห้อยมาด้านหลังทั้งสองข้าง

ผ้าขึ้น จะใช้ผ้าไหมขึ้นยก หรือ ผ้าฝ้าย มักเป็นลายขวางที่อาจเป็นลายขวางทั้ง
ตัวหรือลายขวางเฉพาะเชิง(ตีนอก) คาดเข็มขัดแต่เอาเสื้อปิดเข็มขัดให้มิด การนุ่งผ้าขึ้น
ต้องนุ่งยาวกรอมเท้า ป้ายด้านหลัง จะป้ายทางซ้ายหรือขวาก็ตามแต่นัด

สื ขึ้นกับความเหมาะสมที่คู่ดี เค็มใช้สืคุ่น(สืฝ้ายเมือง) แต่ปัจจุบันนิยมด้วยสื
ธรรมชาติและสืวิทยาศาสตร์

รองเท้าว ใช้รองเท้าวุ่มส้นและสวมถุงน่อง(เริ่มนิยมในสมัยรัชกาลที่ 5)

เครื่องประดับ ได้แก่ สร้อยคอ สร้อยตัว ปิ่นปักผม เป็นต้น โดยทำจากเงิน
นาค หรือทองคำตามฐานะ

ทรงผม เก้ามวยผม ให้มวยผมอยู่ตรงกลางระหว่างเชิงผมที่หน้าผากกับเชิง
ผมที่ท้ายทอย ที่เรียกว่า เก้ามวยแบบล้านนา อีกแบบหนึ่งจะเป็นการเกล้ามวยผมแบบผู้
หญิงญี่ปุ่น ซึ่งพระราชชายาเจ้าดารารัศมีนำเข้ามาเผยแพร่ในหัวเมืองฝ่ายเหนือ จึงเรียก
ทรงผมนี้ว่า ทรงผมแบบพระราชชายาฯ หรือเกล้าผมทรงญี่ปุ่น การเกล้ามวยแบบนี้จะใช้
หมอนหนุนผมด้านหลังให้มองดูสูง ในโอกาสพิเศษจะติดช่อดอกไม้เงินหรือทองที่เรียกว่า

ดอกไม้ไหว ชาวบ้านจะติดดอกไม้ได้แก่ ดอกกล้วยไม้ ดอกมะลิ ดอกทอมนวล(ลำควน) ดอกสลิด(ขจร) ดอกสารภีอย่างใดอย่างหนึ่ง บางครั้งก็นำดอกไม้เหล่านี้มาร้อยเป็นมาลัยวางรอบมวยผม

สำหรับผู้ชาย

เสื้อ เป็นแบบพระราชทานแขนยาว

ผ้าคาดเอว เป็นผ้าไหมหรือผ้าฝ้ายก็ได้ ผ้าคาดเอวจะคาดหรือไม่ก็ได้

กางเกง ใช้ทรงสุภาพตามสมัยนิยม ในโอกาสพิเศษจะนุ่งผ้าม่วง(โจงกระเบน)

สี ใช้สีสุภาพ สีอ่อน ยกเว้นสีม้อฮ่อม

รองเท้า คัดชูหุ้มส้น ถ้านุ่งโจงกระเบนจะสวมถุงเท้ายาวสีขาว

2. ชุดไปวัด ชุดลำลอง

สำหรับผู้หญิง

เสื้อ มีทั้งแบบตัวหลวมและเข้ารูป ดังนี้

แบบตัวหลวม คอกกลม ผ่าอกตลอดผูกเชือกหรือติดมะต้อมแต่บ(กระดุมแป๊ะ)

ถ้าเสื้อผ่าครึ่งอกจะติดมะต้อมแต่บมีกระเป๋าทิ้งสองข้าง แขนกระบอกคอแขนต่ำสั้นยาวตามความพอใจ

แบบเข้ารูป (จะจับเกิดตรงเอวด้านหน้าและด้านหลัง) มีทั้งแบบคอกกลมและคอตั้งติดกระดุมอัด แขนกระบอกสั้นหรือยาวตามต้องการ

พระราชชายาเจ้าดารารัศมีทรงพัฒนาแบบเสื้อมาเป็นเสื้อคอแหลมมีระบายตรงسابเสื้อ ปลายแขนและสายเสื้อ โดยเสื้อลักษณะนี้นิยมใช้ผ้าปานขาวหรือแพรสี ตัวเสื้อจะเข้ารูปยาวคลุมทับเอวผ้าขึ้น(เริ่มนิยมสมัยรัชกาลที่ 6)

ผ้าขึ้น เป็นผ้าขึ้นลายขวางคอติดต่อเอว ผ้าที่คอติดจะเป็น ดินจก ผ้าฝ้ายสีแดงหรือสีดำ(ส่วนมากหญิงสูงอายุจะนุ่งขึ้นดินสีดำ) ผ้าที่คอเอวจะเป็นผ้าฝ้ายสีดุนกว้างประมาณฝ่ามือ เวลาสวมเสื้อจะไม่เห็นส่วนที่คอนี้ คนที่มีฐานะดีจะนุ่งขึ้นใหม่ ขึ้นยกลายขวางทั้งผืนหรือเฉพาะเชิง

รองเท้า ใช้รองเท้าแตะหรือหุ้มส้นตามแต่สะดวก

ทรงผม เกด้าผมมวยให้ด้านหน้าตั้งเรียบ ตัวมวยเสียบด้วยหย่องโลหะ(เข็มเสียบผม ทำด้วยโลหะเงิน นาค ทอง หรือโลหะอื่นบิดเกลียวเล็ก ๆ ตัดโค้งคล้ายตัว U) มวยผมที่นิยมอีกแบบหนึ่งเรียกว่า มวยแบบชุกหีบ ใช้นิ้วสอดสองข้างดึงผมตรงหีบให้โป่งออกมาเล็กน้อยทั้งสองข้าง นอกจากนี้ยังนิยมทรงผมแบบพระราชชายาฯ แต่งผมด้วยปิ่น ดอกไม้ต่าง ๆ ที่กล่าวมา

สำหรับผู้ชาย

เสื้อ เป็นเสื้อที่มีทั้งเป็นคอกกลม คอตั้ง มีทั้งผ่าหน้าตลอดและผ่าครึ่งอก ติดด้วยมะต้อมทอย(กระดุมทอย) ส่วนแขนมีทั้งแขนสั้นเสมอศอกและแขนยาวแขนคอต่ำและคอได้แขนด้วยผ้าสามเหลี่ยมเฉลี่ยระหว่างตัวเสื้อกับแขนเพื่อให้สวมสบาย มีกระเป๋าสองข้างด้านล่างหรือมีกระเป๋าทิ้งข้างด้วย ผ้าที่ใช้เย็บเสื้อจะเป็นผ้ามีสลิ้น ผ้าปานหรือผ้าไหมอีกแบบเป็นเสื้อคอกกลม หรือคอแหลมเย็บแบบเสื้อมีสสะก็ แต่มีกระเป๋าสองข้าง

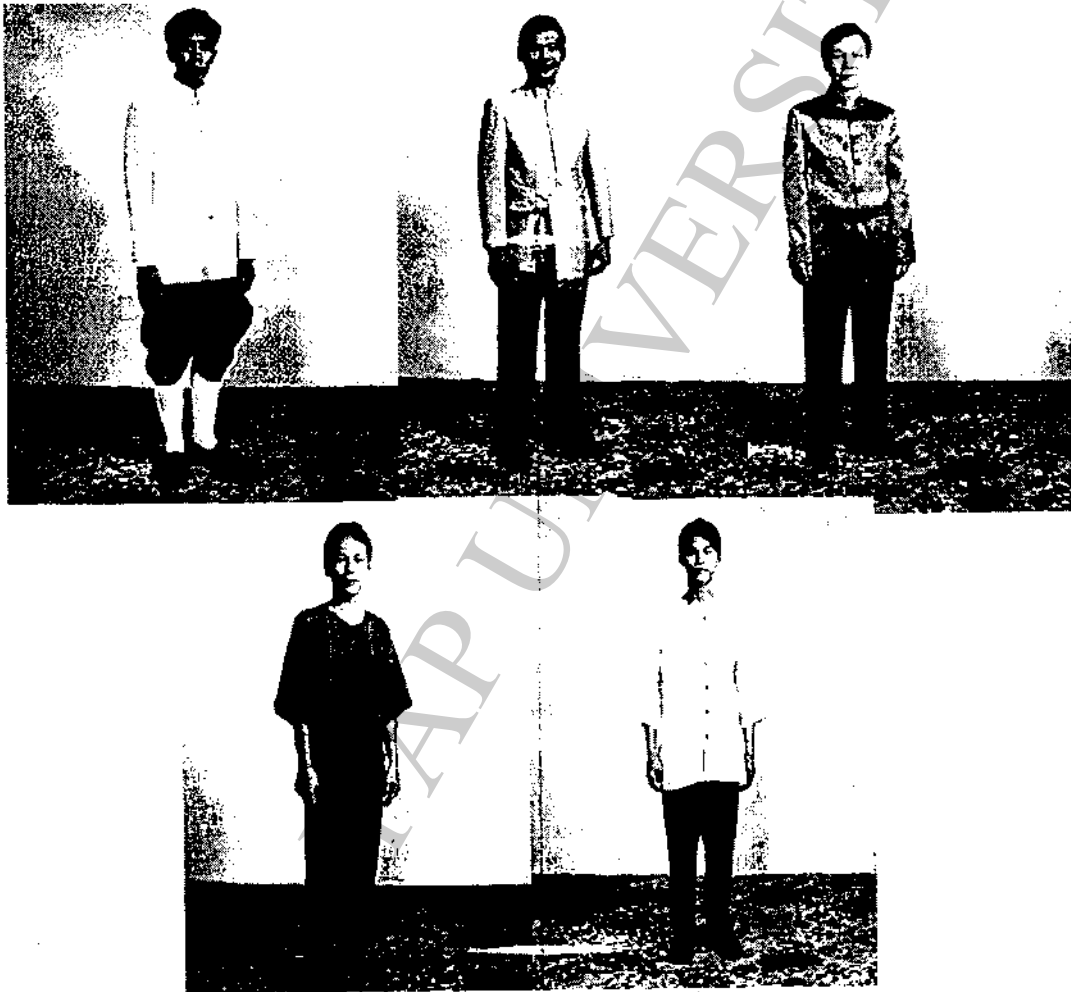
สี ใช้สีสุภาพ สีสัน สีสี่น ๆ ที่ใช้ในงานมงคล
กางเกง นิยมกางเกงแพรจีนหรือแพรบังลัน เดี่ยวสะดอ กางเกงสมัยนิยม
รองเท้า รองเท้าแตะแบบคืบ หรือสวมรองเท้าหุ้มส้นตามสะดวก

3. ชุดฟ้อนเล็บ

เสื้อ เป็นเสื้อคอกลม แขนกระบอกยาวถึงข้อมือ

ซิ่น สำหรับเจ้านาย ใช้ซิ่นยกเงินหรือยกทอง จะยกทั้งผืนหรือเฉพาะดินซิ่นก็ได้
แล้วห่มสะไบทอง

ส่วนชาวบ้านทั่วไป ใช้ซิ่นลายขวางมีเชิงยกเงินหรือยกทองหรือซิ่นลายขวาง
ต่อตีนงก ห่มสะไบดั่งที่กล่าวมาแล้ว

ภาพที่ 11 การแต่งกายพื้นเมืองล้านนาของผู้ชาย

ภาพที่ 12 การแต่งกายพื้นเมืองล้านนาของผู้หญิง

ในประกาศดังกล่าว ยังย้ำด้วยว่า การแต่งกายนอกเหนือจากที่กล่าวมาข้างต้น ถือเป็น การแต่งกายประยุคต์มิใช่การแต่งกายแบบพื้นเมืองดั้งเดิมของล้านนาเชียงใหม่

สิ่งเหล่านี้แสดงถึง ความพยายามของชาวเชียงใหม่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่พยายามอนุรักษ์ และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องแก่คนทั่วไปภายใต้กระแสความเปลี่ยนแปลง ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ส่วนความคิด ทักษะคติซึ่งเป็นนามธรรม หรือโลกทัศน์ก็มีความเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกัน

2.2.2 โลกทัศน์

เมื่อจะกล่าวถึง ความเปลี่ยนแปลงทางความคิด ทักษะคติ หรือ โลกทัศน์ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นนามธรรมจำเป็นต้องกล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมด้านนี้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสรุปความได้ดังต่อไปนี้

อาณาจักรล้านนาไทยเป็นอาณาจักรเก่าแก่ร่วมสมัยกับอาณาจักรไทยอื่นๆ ตั้งแต่โบราณกาลดินแดนแถบนี้เคยเจริญรุ่งเรืองสืบต่อกันมาหลายร้อยปี ประชาชนแถบนี้ล้วนมีอารยธรรมเก่าแก่เป็นของตนเองเป็นเวลาประมาณ 1,200 ปี ชาวเหนือ หรือ ที่เรียกว่า "ชาวล้านนาไทย" จึงมีโลกทัศน์เฉพาะเป็นของตนเองที่เป็นตัวกำหนดแนวทางการสร้างวัฒนธรรมและอารยธรรมที่สืบทอดอย่างเป็นระบบมาจนทุกวันนี้ โดยมีพุทธปรัชญา เป็นแก่นแท้ของโลกทัศน์นั้น เราสามารถศึกษาวัฒนธรรมล้านนาไทยตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน จากวรรณกรรมต่างๆ เช่น ภาษิตคำสอน คติชาวบ้าน ความเชื่อ ตำนาน นิทาน จารีต ประเพณี และกฎหมายต่างๆ (เรณู อรรฐาเมศร์, 2528 หน้า 1)

โลกทัศน์ชาวล้านนาไทย หมายถึง ทักษะหรือความคิดเห็นที่ชาวล้านนามีต่อบุคคลและสังคม โดยโลกทัศน์แสดงออกมาในรูปของ ความรู้ด้านต่างๆ ความเชื่อ ศิลปะ ศิลปกรรม กฎหมาย ประเพณีต่างๆ ตลอดจนการอบรมสั่งสอน (เรณู อรรฐาเมศร์, 2528 หน้า 9)

โลกทัศน์ชาวล้านนาไทยเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต สรุปได้ดังนี้

สังคมของชาวล้านนาแต่เดิมเป็นสังคมเกษตร บุตรธิดาที่แต่งงานมีครอบครัวแล้ว จะอาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงกับบิดามารดาหรือญาติพี่น้องของตนดังนั้น คนในหมู่บ้านจึงเป็นเครือญาติและผู้รู้จักคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี เพราะฉะนั้น ชาวล้านนาจึงเห็นความสำคัญของญาติพี่น้องว่า สามารถพึ่งพาอาศัยกันได้ เพราะสังคมเกษตรกรรมที่ยังไม่เจริญทางเทคโนโลยีย่อมต้องการการร่วมแรงร่วมใจในการประกอบกิจกรรมทั้งในแง่ปัจเจกบุคคลและในแง่สังคม สังคมล้านนาให้ความสำคัญแก่พี่น้องว่า พี่น้องกันย่อมดีกว่าคนอื่นแน่นอน เพราะฉะนั้นถ้ามีปัญหาอะไรควรพึ่งพี่น้องดีกว่า การดำรงชีวิตของภรรยาจะต้องอาศัยพึ่งพากันและกันอยู่เสมอ ดังนั้น พี่น้องกันควรผูกไมตรีกัน การขอความช่วยเหลือจากพี่จากน้องอาจจะทำได้ง่ายกว่าคนอื่น แต่ขณะเดียวกันก็ไม่ควรสนิทสนมกันจนเกินขอบเขต เพราะจะทำให้เห็นความไม่ยุติธรรมฝ่ายหนึ่งเลยขาดความนับถือกัน ก็จะเป็นเหตุให้ทะเลาะกันได้ (เรณู อรรฐาเมศร์, 2528 หน้า 130-133)

ด้วยลักษณะภูมิประเทศของภาคเหนือ ประกอบด้วยทิวเขาเป็นแนวยาว ระหว่างทิวเขามีสถาปหุบเขาที่ประชาชนใช้ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ที่ราบหุบเขามีลักษณะลาดเท เมื่อฝนตกน้ำจะไหลลงสู่ที่ต่ำ ประชาชนจึงต้องสร้างฝายเพื่อกั้นน้ำไปสู่คลองส่งน้ำ(หรือล้านนาเรียก ลำเหมือง) เพื่อกำหนดและการเกษตรอื่นๆ การสร้างเหมือง ฝาย การทำนาและการเกษตรอื่นๆ ต้องอาศัยการช่วยเหลือและการร่วมแรงร่วมใจกันมาก ดังนั้น คนในสังคมจึงต้องมีความสามัคคีเป็นที่ตั้ง ความร่วมมือนี้ ชาวล้านนาเรียกว่า "เอามือ" (ลงแขก) (เรณู อรรฐาเมศร์, 2528 หน้า 138-139)

ชาวล้านนามีกิจกรรมที่ต้องเสียสละร่วมแรงร่วมใจกันหลายอย่างที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ
ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ การอยู่ร่วมกันช่วยเหลือกันช่วยให้ชาวล้านนาเห็นคุณค่าของความร่วมมือกัน
อย่างพร้อมเพรียงกัน เป็นลักษณะของคนใจกว้างและมีไมตรีจิตต่อกัน การเคารพให้เกียรติกัน ความยำ
เกรง การถือศักดิ์ศรีตามอาวุโสทางวัยวุฒิ รู้จักให้อภัยแก่กัน ความกตัญญูกตเวทีและแสดงออกด้วยการ
นอบน้อมเชื่อฟัง (สิทธิ์ บุชรินทร์ 2523, หน้า 80)

ชาวล้านนามีศรัทธาต่อพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า สืบเนื่องจากการยึดมั่นประเพณี เคารพ
เชื่อฟังผู้อาวุโสและผู้มีพระคุณ ดังนั้นชาวล้านนาจึงมีความเชื่อเรื่อง กฎแห่งกรรมและเชื่อว่า ชาติ - ภพ
มีจริง (เรณู อรรถาเมศร์, 2528 หน้า 216) ดังความคิดของพ่อค้าวัวต่างที่ยึดมั่นในระบบอาวุโส ขนบ
ธรรมเนียมประเพณีแบบเก่าๆ มีความเชื่อในไสยศาสตร์ ยึดมั่นในสิ่งกมหมู่บ้าน ระบบอาวุโสและ
เรื่องบุญกรรมว่า มีผลต่อการดำรงชีวิตของคนในชาตินี้และชาติหน้า ด้วยความเชื่อทั้งหลาย จึงทำให้
พ่อค้าวัวต่างที่ถึงแม้จะเป็นบุคคลที่ออกจากหมู่บ้านเดินทางไปค้าขายยังต่างเมืองบ่อยๆ แต่ความคิดก็
ไม่ได้พัฒนาแตกต่างไปจากชาวนาในรุ่นเดียวกันมากนัก ไม่กล้าที่จะอพยพตัวออกจากหมู่บ้านแม้
มาตั้งหลักฐานใหม่ในเมือง เพราะกลัวสิ่งแวดล้อมใหม่ๆ ตลอดจนการไม่กล้าเสี่ยงในการลงทุนอันเป็น
อุปสรรคอย่างหนึ่งในการพัฒนาอาชีพ(ฐิติฤทธิ์ ชูชาติ, ม.ป.พ. หน้า 132)

ท่ามกลางความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมและความเชื่อทางไสยศาสตร์ ชาวล้านนามีประเพณีผู้
ช้ำขวัญ ซึ่งประเพณีนี้มีมาแต่โบราณโดยมีจุดประสงค์ให้ผู้ถูกทำมีกำลังใจ เกิดความสุข ความ
สวัสดิ ขวัญไม่หนีหายไปไหน คนที่มีขวัญอยู่กับตัวย่อมเป็นคนมีขวัญดี มีสภาพจิตใจสมบูรณ์ ประเพณี
สู่ขวัญขวัญ มีชื่อเรียกหลายอย่างเช่น ประเพณีฮ้องขวัญ ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ ประเพณีฮ้อยขวัญ
ประเพณีพวยขวัญ ประเพณีสู่ขวัญทำขวัญ ในกรณีที่ประชาชนถวายบายศรีสู่ขวัญแต่เจ้านายชั้นสูงจะเรียก
ว่า บายศรีทูนพระขวัญ หรือ บายศรีทูนหัวขวัญ ทางภาคกลางเรียกว่า การรับขวัญ ในการทำพิธีสู่ขวัญ
เอาขวัญมักจะขอให้พระหรือคนเฒ่าคนแก่ทำพิธีผูกมือเรียกขวัญด้วยการกล่าวด้วยคำอันเป็นมงคล
อำนวยการให้พันภัยพิบัติอยู่เย็นเป็นสุข การกล่าวคำเรียกขวัญบางครั้งกล่าวเป็นคำกลอนหรือทำนองที่มี
เสียงไพเราะ การทำพิธีฮ้องขวัญจะทำแก่ผู้มาเยือน, ผู้จะเดินทางไกล, ผู้ป่วย, ผู้หายป่วย, ผู้ได้เลื่อนยศ
หรือตำแหน่ง, ผู้อาวุโส, ผู้จะบวช, ผู้จะทำพิธีขึ้นบ้านใหม่ อาคารใหม่, คู่สมรสและสัตว์เลี้ยง เช่น ช้าง,
ม้า, วัว, ควาย เป็นต้น เมื่อ พ.ศ.2469 ชาวเชียงใหม่ได้ทำพิธีบายศรีทูนพระขวัญถวายรับเสด็จพระ
บาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินีเป็นครั้งแรก (มณี
พยอมยงค์, ม.ป.พ. หน้า 116-117) ประเพณีนี้นับเป็นเอกลักษณ์ของชาวเชียงใหม่และชาวมกคเหนือ

ครอบครัวชาวล้านนาเคารพผู้อาวุโส เช่น น้องต้องเคารพพี่ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า
อา เพราะถือว่า ผู้มีอาวุโสเป็นผู้มีประสบการณ์และมีความสุขุมมากกว่าหนุ่มสาว ส่วนพ่อแม่ก็เป็นผู้มี
ความอุปการะ จึงต้องให้ความรักและความกตัญญูเชื่อฟังคำสั่งสอน เช่น การเลือกคู่ครอง เป็นต้น สังคม
ล้านนาให้ความสำคัญแก่ผู้อาวุโส 2 ประเด็น คือ การเชื่อฟังตามระบบอาวุโสและความกตัญญูต่อผู้มีคุณ
คุณนุ่ที่เชื่อฟังผู้อาวุโสจะได้ประโยชน์ต่อตนเอง คนล้นนายกองผู้ที่มีความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระ
คุณ คนที่ไม่รู้บุญคุณของพ่อแม่หรือผู้ที่เคยช่วยเหลือเกื้อกูล จะได้รับการกำหนดเตียนอย่างรุนแรงจาก
สังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าทำร้ายบิดามารดาถึงตายและน้องฆ่าที่ตาย จะถูกลงโทษทั้งทางสังคม
กฎหมายและทางศาสนาและถือเป็นการทำผิดอย่างมหันต์(เรณู อรรถาเมศร์, 2528 หน้า 122-124)

สังคมกำหนดให้หญิงถูกชายเลือกไปเป็นคู่ครอง ชายมีหน้าที่เลี้ยงดูภรรยา ดังนั้น หญิงจึงต้อง
เรียนรู้หน้าที่และบทบาทตามสถานภาพของตนในแต่ละช่วงชีวิต เช่น ขณะเป็นธิดาหรือหญิงโสดจะได้

รับการเลี้ยงดูแบบเข้มงวดควบคุมกันจากบิดามารดาคือ ต้องอยู่กับบ้าน ไม่ให้ทำงานนอกบ้าน ห้ามเที่ยวเตร่ ไม่ต้องเล่าเรียนหนังสือมาก แต่เรียนรู้ให้เก่งงานบ้าน หญิงกวรจะต้องเป็นคนสงบเสงี่ยมขยันขันแข็ง และเก่งการบ้านการเรือน และต้องเรียนรู้การปรนนิบัติเอาใจสามีและผู้อื่น ตลอดจนจัดหาทำงานที่ช่วยเศรษฐกิจในครัวเรือน ซึ่งเป็นงานที่เหมาะสมกับสภาพของหญิง เช่น การปั่นฝ้ายการทอผ้า เย็บปักถักร้อย เป็นต้น (เรณู อรรถาเมศร์, 2528 หน้า 30-31)

พ่อแม่ชาวล้านนาให้อิสระในการเลือกคู่ครองแก่ลูก โดยเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้พบปะทำความรู้จักกันก่อนเพื่อศึกษานิสัยใจอกกันก่อนที่จะเลือกเป็นคู่ครอง โดยชายจะเป็นฝ่ายเสนอตัวไปทำ ความรู้จักกับหญิงและพ่อแม่ของฝ่ายหญิง ส่วนหญิงมีสิทธิ์จะเลือกเฉพาะชายที่เสนอตัวไปชอบตนเท่านั้น ไม่นิยมให้หญิงแสดงความรูสึกออกมาก่อน สังคมคาดหมายว่า สตรีควรมีคู่ครอง คุณสมบัติที่พึงปรารถนาของคู่รักทั้งสองฝ่ายคือ รูปสวย ขยันขันแข็ง เป็นโสด ความพอใจในธิดาคือมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจมากกว่าฐานะ(เรณู อรรถาเมศร์, 2528 หน้า 118)

มณี พยอมยงค์ ได้เขียนถึง การพบปะกันของหนุ่มสาวล้านนา ไว้ในหนังสือวัฒนธรรมล้านนา ไทย (หน้า 28-29) สรุปความได้ว่า การพบปะเพื่อทำความรู้จักกันของหนุ่มสาวนั้น จะมีขึ้นหลังอาหารเย็น ฝ่ายหญิงจะทอผ้า จักสาน ตำข้าวหรือทำงานหัตถกรรมเล็กๆ น้อยๆ อยู่ที่ใต้ถุนบ้าน พ่อแม่ของฝ่ายหญิงจะเข้านอนแต่หัวค่ำเพื่อให้หนุ่มสาวได้คุยกัน บางครั้งพ่อแม่จะไม่หลับ แต่นอนฟังหนุ่มสาวคุยกัน เพื่อศึกษาหนุ่มที่มาติดพันลูกสาวของตน ฝ่ายชายจะมาพูดคุยกับฝ่ายหญิงที่ตนสนใจที่บ้านของฝ่ายหญิงระหว่างสองทุ่มโดยประมาณไปจนถึงสองยาม บางครั้งอาจถึงตีหนึ่ง ตีสอง หากฝ่ายชายมีความสามารถทางดนตรีพื้นเมือง ก็จะแสดงความสามารถนั้นให้ฝ่ายหญิงฟัง การพูดคุยกันของหนุ่มสาวอาจเป็นคำร้อยกรองที่มีความหมายในตัวที่เรียกว่า “คำเครือ” การพบปะพูดคุยกันระหว่างหนุ่มสาว อาจมีการผิดผีกันบ้าง “การผิดผี” ไม่ได้หมายความว่า จะได้เสียกันเท่านั้น แม้แต่ถูกเนื้อต้องตัวหรือล่วงล้ำเข้าไปในเขตหวงห้ามเช่น ห้องนอนก็ถือว่า “ผิดผี” และจะต้อง “เสียผี” ตามประเพณี ด้วยนำไก่ หมู ฯลฯ มาเช่นไหว้ผีบ้านผีเรือน ผีบรรพบุรุษของฝ่ายหญิงแล้วแต่ฝ่ายหญิงจะเรียกกรอง เมื่อเสียผีแล้วไม่ได้หมายความว่า จะได้สาวมาเป็นภรรยาเลย ทั้งนี้แล้วแต่ฝ่ายหญิงจะยินยอมหรือไม่ การเสียผีมี 2 วิธี คือ

1. หนุ่มไปผิดผีแล้วสาวยินดีแต่งงานด้วย เรียกว่า “ใส่เอา”
2. ถ้าสาวไม่ยินดีแต่งงานด้วย เรียกว่า “ไม่ใส่เอา”

ศรีเลา เกษพรหม เขียนถึงการแต่งงานของชาวล้านนาใน “ประเพณีชีวิตคนเมือง” (หน้า 44-45) ว่า มี 2 ระดับ (ไม่รวมถึงกษัตริย์และเชื้อพระวงศ์) สรุปความได้ดังนี้

1. การกินแขก เป็นการแต่งงานของคนมีศถาบรรดาศักดิ์หรือมีฐานะดี เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เศรษฐี
2. เอาหัวเอาเมีย เป็นการแต่งงานของประชาชน ชาวบ้านทั่วไป

การเลือกคู่ของผู้ที่มีตำแหน่งหน้าที่สำคัญในชุมชน มีหน้ามีตา มียศ มีศักดิ์หรือมีฐานะดีจะต้องตั้งอยู่ในกรอบและมีศักดิ์ศรี ไม่มีอิสระเท่าที่ควรเหมือนคนธรรมดาทั่วไป ต้องคำนึงถึงตระกูล ฐานะ ความรู้ที่ทัดเทียมกัน ภายใต้ความเห็นชอบของพ่อแม่ทั้งสองฝ่าย เมื่อชายหญิงพร้อมที่จะอยู่ด้วยกัน ฝ่ายชายจะขอให้พ่อแม่ไปสูบหูหญิงจากพ่อแม่หรือผู้ปกครองของฝ่ายหญิง เรียกว่า ไป “สูบ” เครื่องสูบมีทั้งที่เป็นสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ ไร่นา สวน บ้านและวัวควาย ของเหล่านี้จะตกเป็นสมบัติของหญิง ส่วนใหญ่เมื่อแต่งงานแล้วก็จะรวมเป็นสมบัติของทั้งสามีภรรยานั่นเอง บางรายหญิงจะให้ของสู่ขอ

เป็นของพ่อแม่มานี้ หลังจากนั้นผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายจะหาฤกษ์ทำพิธีหมั้นโดยมีเครื่องประดับเป็นของหมั้น เช่น สร้อยทองหรือแหวน เป็นต้น

การแต่งงานเป็นการเพิ่มสมาชิกของครอบครัวทั้งสองฝ่าย จำเป็นจะต้องบอกสาวให้บิดรพรพบุรุษทั้งสองฝ่ายรับรู้เรียกว่า “โคว่มี” การแต่งงานไม่เน้นการจัดพิธีใหญ่โตแบบค่าน้ำพริกละลายแม่ไม้ แต่เน้นพิธีกรรมที่จะปฏิบัติเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีเป็นสำคัญ (เรณู อรรถาเมศร์, 2528 หน้า 119)

เมื่อสมรสแล้ว หญิงจะมีสถานภาพเป็นรองชาย โดยหญิงเปรียบเหมือนทรัพย์สินของผู้ชาย ในสมัยโบราณชายอาจซื้อหญิงมาเป็นภรรยาได้ หากหญิงมีความประพฤติไม่เหมาะสมหรือไม่ถูกใจชาย กฎหมายก็ให้ชายมีสิทธิ์การขายภรรยาของคนได้ ตามประเพณีการแต่งงานในเมื่อชายพึงพอใจหญิงคนใดและมีการตกลงสู่ขอกันแล้ว ชายจะต้องจ่ายค่าน้ำนมให้แก่พ่อแม่ของฝ่ายหญิง และในกรณีที่ชายมีฐานะร่ำรวย กฎหมายยังให้สิทธิ์ชายซื้อหญิงมาเป็นภรยาน้อยได้ (เรณู อรรถาเมศร์, 2528 หน้า 35)

ภรรยา มีหน้าที่ดูแลบ้านและลูก ส่วนสามีมีหน้าที่ที่ต้องหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว สามีภรรยาต้องปรองดองนับถือซึ่งกันและกัน ครอบครัวโดยขาดความนับถือกันแล้ว จะทำให้ครอบครัวไม่สงบสุข เงินทองที่มาหาได้ก็มีแต่ทางพินาศ สามีภรรยาจะต้องรับผิดชอบร่วมกัน เช่น สามีเป็นผู้หาทรัพย์มาเลี้ยงครอบครัว ภรรยาต้องรู้จักใช้จ่ายอย่างประหยัด และรู้จักเก็บออมทรัพย์สมบัติที่สามีหามาได้ สามีต้องเป็นผู้นำและรับผิดชอบทั้งด้านเศรษฐกิจ ความปลอดภัย ความอบอุ่นภายในครอบครัว ส่วนภรรยาต้องเชื่อฟังสามี และปรนนิบัติรับใช้สามีและลูก สามีเป็นผู้ดูแลความเป็นไปของครอบครัวทั้งหมดอย่างกว้างๆ ส่วนภรรยาดูแลในรายละเอียดเกี่ยวกับบ้านและลูกและแจ้งข้อเท็จจริงของครอบครัวแก่สามี เพราะสามีต้องออกไปประกอบภารกิจนอกบ้าน ต้องรู้ความเป็นไปของสังคมและนำครอบครัวของตนเองไปมีความสัมพันธ์กับสังคม(Interaction) ส่วนรวม เมื่อภรรยามีท้อง ภรรยาจะอยู่ในสภาพที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ จึงเป็นหน้าที่ของสามีที่จะต้องดูแลเอาใจใส่ ถ้าต่างฝ่ายต่างรู้จักหน้าที่และมีความรับผิดชอบก็จะทำให้ครอบครัวมีฐานะเป็นปึกแผ่นมีหลักฐานมั่นคง ทั้งสามีและภรรยาก็จะอยู่อย่างมีความสุขไม่เดือดร้อนเรื่องเศรษฐกิจ ความสงบสุขย่อมแผ่ขยายไปถึงสมาชิกอื่นๆ ของครอบครัว ผู้ที่รู้จักหน้าที่ของตนเองและรับผิดชอบต่อหน้าที่ ชาวล้านนาถือว่าเป็นคนดี ถ้าทั้งสามีและภรรยาต่างเป็นคนดี คนทั้งสองจะส่งเสริมกันให้ดียิ่งๆ ขึ้น ดังภาษิตในโวหารล้านนากล่าวว่า “หัวเป็นสวิง เมียเป็นช้อง หัวเป็นแก้ว เมียเป็นแสง” (เรณู อรรถาเมศร์, 2528 หน้า 119-122)

เมื่อหญิงล้านนามีครรภ์จะมีสถานภาพต่ำต่อยกกว่าธรรมดา(ปรกติหญิงที่ฐานะเป็นรองชายหญิงมีครรภ์มีฐานะต่ำต่อยกกว่าหญิงไม่มีครรภ์) เนื่องจากในอดีตการแพทย์ยังไม่เจริญ การดูแลสุขภาพจึงทำตามยถากรรม หญิงมีครรภ์ซึ่งสภาพร่างกายที่มีได้อยู่ในอาการปรกติ ความปลอดภัยย่อมมีน้อย ประกอบกับสติปัญญาและลูกเสียชีวิตในระหว่างการคลอดมีมาก ทำให้คนสมัยนั้นยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อดั้งเดิมอย่างจริงจัง ตามปรกติหญิงล้านนามีสถานภาพต่อยกกว่าชาย และเมื่อมีครรภ์ หญิงมีครรภ์จะมีสถานภาพต่อยกกว่าหญิงทั่วไป ดังเห็นได้จากประเพณีที่ห้ามหญิงมีครรภ์ประกอบกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่า จะเป็นพิธีกรรมทางศาสนาหรือกิจกรรมทางโลก ได้แก่ ห้ามหญิงมีครรภ์เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการปลูกบ้าน เช่น ห้ามหญิงมีครรภ์ผูกข้อมือรับขวัญแก่ผู้ที่สร้างบ้านเรือน ห้ามผู้ที่ปลูกสร้างบ้านเรือนไหว้ แม่ น้ำ อา ป้าที่มีครรภ์ เพราะจะทำให้สมบัติพินาศฉิบหาย และห้ามหญิงมีครรภ์ข้ามกรายไม้ที่จะประกอบเป็นเครื่องบนหลังคาบ้าน เพราะจะทำให้เกิดภัยและอุปัทวภัย ห้ามหญิงมีครรภ์ประกอบกรรมมงคลต่างๆ ที่เกี่ยวกับศาสนา เช่น บวชพระ บุดบ่อน้ำ ก่อศาลา สร้างเจดีย์ วิหาร สิวา ถ้าจะทำก็ต้องรอให้คลอดก่อน เป็นต้น เหตุผลที่ห้ามหญิงมีครรภ์ประกอบกิจกรรมดังกล่าว

เป็นไปได้ว่า เพื่อความปลอดภัยของหญิงมีครรภ์เองที่ไม่ต้องมีภาระหนัก เพราะกิจกรรมทางศาสนาต้องมีภาระทั้งเตรียมผู้คนและเงิน ทำให้เหนื่อยกายเหนื่อยใจ อันจะมีผลกระทบต่อลูกและแม่ อีกทั้งเป็นการขจัดความกลัวของผู้ร่วมงานเรื่องอำนาจของผี หากหญิงมีครรภ์มีอันเป็นไป กิจกรรมการทำงานจะได้ไม่กั้งก้าง นอกจากนี้ คนล้านนาเรียกคนท้องว่า “คนมาน” “มาน” มาจากภาษาเขมรแปลว่า “มี” ชาวล้านนาเอาเสียงนี้ไปพ้องกับ “มาร” ที่หมายถึง ยักษ์ จึงมีการห้ามหญิงมีครรภ์เข้าร่วมกิจกรรมงาน เพราะกลัวมารจะไปเป็นอุปสรรค (เรณู อรรถาเมศรี, 2528 หน้า 38-40)

วัฒนธรรมของล้านนาเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกดังที่ รศ.ฉวีวรรณ สุพันธ์ไพฑาราม และคณะ ได้รายงานผลการวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม : บทเผชิญหน้าของสังคมเก่า-ใหม่ กรณีศึกษา “การศึกษาในบ้านท่าไคร้” อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่” ในบทความย่อ ดังนี้

ชาวบ้านท่าไคร้ที่มีชีวิตในชุมชนของตนอย่างเรียบง่าย การตั้งครอบครัวอาศัยความผูกพันกันระหว่างผู้คุ้นเคยในหมู่บ้าน ต่อมาเมื่อมีการติดต่อจากสังคมภายนอก การเด็กลูกครองขยายไปเป็นบุคคลภายนอกหมู่บ้าน กระแสความเจริญ การได้ติดต่อชุมชนภายนอกเป็นสาเหตุที่ค่อยเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนในหมู่บ้าน การเปลี่ยนแนวการดำรงชีวิตจากแม่บทธรรมชาติเป็นสังคมแลกเปลี่ยน มีเงินตราเป็นปัจจัยหลักแทน ทำให้ชาวบ้านท่าไคร้ต้องเปลี่ยนชีวิตตนเองจากชาวไร่ ชาวนาที่อยู่กับดินฐานกลายเป็นผู้ใช้แรงงานรับจ้างในเมือง เพราะที่นาขายแลกเปลี่ยนเงินตราไปแล้ว การแข่งขัน ความฟุ่มเฟือยอันเกิดจากการเร่งรัดความเจริญทางด้านวัตถุซึ่งเป็นอิทธิพลจากสังคมภายนอกหมู่บ้านทำให้ชาวบ้านท่าไคร้รุ่นใหม่ลดความผูกพันกับครอบครัว วงจรชีวิตที่เรียบง่ายเป็นอิสระเปลี่ยนเป็นการถูกกฎระเบียบแรงงานควบคุมเป็นตารางเวลาทำงาน บ้านเป็นเพียงที่หลับนอน ไม่ใช่แหล่งรวมของครอบครัวหรือแหล่งความรู้ ผู้ยังอยู่กับบ้านคือ คนชราเพื่อเฝ้าบ้าน ส่วนรุ่นหลังออกทำงานนอกบ้านพร้อมจะรับแนวคิดใหม่ ลดความสำคัญของจารีตเดิมของตน รวมทั้งแม้ต้องลดความสำคัญของตนก็ตาม

ชุมชนหมู่บ้านในความหมายรวมทางจิตใจถูกแทนที่ด้วยชุมชนเมืองที่มีรั้วรอบชีวิตที่ผูกพันกันกลายเป็นห่างเหิน ลดความเคารพผู้อาวุโส ต่างคนต่างอยู่โดยการรับแบบตัวอย่างจากสิ่งที่ตนเห็นว่าน่าจะทันสมัยกว่า ราคาที่ดินเพิ่มขึ้นเร่งให้ชาวบ้านขายที่นาและออกไปขายแรงงานในเมืองเป็นทางออกอยู่ทางเดียว

ชาวเชียงใหม่ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเด่นเช่นชาวบ้านท่าไคร้ สภาพความเป็นอยู่แบบเรียบง่ายที่ดำเนินมาหลายชั่วคนกำลังสลายตัวด้วยค่านิยมใหม่ การกินอยู่ที่ทันสมัยของคนที่ทำงานบริษัท ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ ที่ชาวบ้านรู้สึกว่าเป็นที่เหนือกว่า ไม่ว่าจะเป็นบ้านที่มีสภาพสวยกว่าบ้านชาวบ้านเดิม การมีรายได้ที่แน่นอนจากเงินเดือนประจำ การมีความรู้มากกว่า ทำให้ชาวบ้านรับเอาการแต่งกาย กิริยาท่าทางรวมทั้งภาษาจากผู้ที่ตนเห็นว่า “เหนือกว่า” ทั้งโดยไม่รู้สึกตัวและโดยเจตนา (ฉวีวรรณ สุพันธ์ไพฑารามและคณะ, 2528 หน้า 101)

ภาพที่ 13 สะพานนาเวจในอดีต

ในอดีตเป็นสะพานเหล็ก หรือ ขัวเหล็ก เป็นสะพานนาเวจที่ 2 ที่สร้างหลังจากสะพานนาเวจที่ 1 ซึ่งเป็นสะพานไม้สักทูล
โถมถูกไฟไหม้ไป สะพานนี้เปิดเมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2453 และถูกเรือไปเมื่อ พ.ศ. 2464 เพราะสะพานนี้แคบมาก

ภาพที่ 14 สะพานนาเวจในปัจจุบัน

สะพานในปัจจุบันสร้างด้วยคอนกรีต ในช่วงเทศกาลจะฟุ้งขี้หมูประตูดุครอบคอสพานทั้งสองข้าง ราวสะพานจะประดับผ้า
ธงทิว ไฟฟ้าเพื่อความสวยงามในยามค่ำคืน

3. พฤติกรรมกาบบริโภค

3.1 การใช้จ่าย

จากการศึกษารายงานการวิจัยฉบับที่ 116 เรื่อง "การสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับการซื้อสินค้าในห้างสรรพสินค้าจังหวัดเชียงใหม่" (สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยพายัพ, ตุลาคม 2536) สรุปได้ความ ดังนี้

เพศชายใช้บริการห้างสรรพสินค้าใหญ่ๆ มากกว่าเพศหญิง โดยเฉพาะสินค้าประเภทของใช้ เพศหญิงใช้บริการห้างริมฝั่งรูปเปอร์สโตร์ ซึ่งเป็นห้างที่จำหน่ายสินค้าประเภทอาหารเป็นหลักมากกว่า เพศชาย ผู้บริโภคทุกกลุ่มรายได้ นิยมไปใช้บริการห้างสรรพสินค้า/ภาคสวนแก้ว (หน้า 23-30)

ผู้บริโภคที่ไปใช้บริการที่ห้างสรรพสินค้าแอร์พอร์ต, ภาคสวนแก้วและสี่สวนพลาซ่า จะไปเพื่อซื้อเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายมากที่สุด (หน้า 51)

สินค้าประเภทอาหารสด, อาหารสำเร็จรูป, อาหารแห้ง, ขนม, เหล้า เบียร์, สินค้าทำความสะอาดร่างกายและสินค้าทำความสะอาดบ้านผู้บริโภคร้อยละ 29.5 ซื้อจากตลาด(หน้า 45)

มูลเหตุจูงใจในการไปเลือกซื้อสินค้าในสถานที่ต่างๆ คือ ทำเลที่ตั้งสะดวก, มีสินค้าให้เลือกมาก, สินค้ามีคุณภาพ, มีที่จอดรถสะดวก, จัดร้านสะอาดและสะดวก, พนักงานสุภาพ ร้อยละ 13.6, 12.6, 11.3, 10.7, 10.5 และ 10.3 ตามลำดับ (หน้า 62)

เพชร จงก้าโชคได้กล่าวในตอนที่หนึ่งใบบทคัดย่อของวิทยานิพนธ์หลักสูตรเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (7 พฤษภาคม 2528) เรื่อง "ตลาดอาหารสดในกรุงเทพมหานคร" ว่า

ผู้ซื้อส่วนใหญ่ในตลาดขายปลีกใกล้บ้านมักจะเป็นหญิงมีการศึกษาและรายได้ต่ำ มีอาชีพแม่บ้านหรือค้าขาย เดินไป/กลับตลาด จ่ายตลาดวันละ 1 ครั้ง และคนยังจนถึงไปจ่ายตลาดบ่อย ส่วนปัจจัยสำคัญที่ลูกค้าเลือกที่จะเป็นเจ้าประจำคือ ผู้ขายที่ซื้อตรงในด้านราคาและคุณภาพ รองลงไปคือ รู้จักกันมาก่อน และลูกค้าส่วนมากที่สุดจะซื้อเนื้อสัตว์จากเจ้าประจำ ส่วนเหตุผลสำคัญที่สุดที่ทำให้ผู้ซื้อเลือกตลาดใดเป็นตลาดที่ไปซื้อสินค้า คือ ตลาดอยู่ใกล้บ้าน แต่ในตลาดผู้มีรายได้ปานกลาง ตลาดอยู่ใกล้ที่ทำงานสำคัญกว่าตลาดอยู่ใกล้บ้าน นอกจากนี้ เหตุผลสำคัญที่สุดที่ทำให้ผู้ซื้อเลือกซื้อสินค้าจากแมงนั้นคือ สินค้ามีคุณภาพดี รองลงมาคือ ผู้ขายที่ซื้อตรงในด้านราคาและคุณภาพ

ศูนย์วิจัยธุรกิจ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (มีนาคม 2533) ได้รายงานการศึกษาเรื่อง "พฤติกรรมและทัศนคติของผู้บริโภคที่ต่อสินค้าที่จำเป็นต่อการครองชีพ" เสนอต่อ กรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์ ตอนที่หนึ่งของบทคัดย่อว่า

ผู้บริโภคส่วนมากจ่ายซื้อของสดจากตลาดสดมากที่สุด เนื่องจากตลาดใกล้บ้านและสะดวก ในขณะที่นิยมไปจ่ายซื้อของใช้ประจำวันที่ซูเปอร์มาเก็ต เพราะสินค้าราคาถูกและมีสินค้าให้เลือกซื้อได้ครบทุกอย่าง

ผู้บริโภคนิยมจับจ่ายใช้สอยซื้อทั้งของสดและของใช้ประจำวันด้วยเงินสดมากที่สุด ของสดที่ลูกค้าซื้อจากตลาดสดมักเป็นสินค้าที่ไม่มีตราหือ เช่น ข้าวสาร ไข่ไก่ ไข่เป็ด เนื้อหมู เนื้อไก่ ในขณะที่สินค้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันของผู้บริโภคนั้น ผู้บริโภคจะให้ความสำคัญกับตราหือของสินค้าที่ซื้อ

กฤษณา รัตนพฤกษ์ ได้รายงานการวิจัย เรื่อง "พฤติกรรมการซื้อของผู้บริโภคที่มีต่อผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมประเภทอาหารที่แสดงเครื่องหมายมาตรฐาน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2531) ในตอนหนึ่งของบทคัดย่อว่า

แหล่งที่ผู้บริโภคซื้อผลิตภัณฑ์ขึ้นอยู่กับอาชีพหลักและรายได้ต่อเดือน ผู้บริโภคซื้อผลิตภัณฑ์เมื่อใกล้จะหมดโดยมีคุณภาพเป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจซื้อและได้จัดลำดับความสำคัญของมาตรฐานสำหรับน้ำปลาอยู่ในอันดับที่ 1 ร้อยละ 65.67 ของกลุ่มตัวอย่างเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ที่มีเครื่องหมายมาตรฐาน และปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการซื้อของผู้บริโภคกลุ่มนี้คือ ความมั่นใจในคุณภาพ สำหรับผู้ที่ไม่ได้เลือกซื้อผลิตภัณฑ์ที่แสดงเครื่องหมายมาตรฐานนั้น มีสาเหตุเนื่องมาจากในการซื้อนั้นได้คำนึงถึงชื่อเสียงของศรชัยห่อ

3.2 การใช้เวลารว่าง

จากการศึกษารายงานการวิจัยฉบับที่ 116 เรื่อง "การสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับการซื้อสินค้าในห้างสรรพสินค้าจังหวัดเชียงใหม่" (สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยพายัพ, ตุลาคม 2536) เกี่ยวกับการใช้เวลารว่าง สรุปได้ความ ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างนิยมดูวิดีโอ ดูทีวี ร้อยละ 76.3 รองลงไปฟังวิทยุ เทป และอ่านหนังสือร้อยละ 66 และ 63.5 ตามลำดับ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่มีการเคลื่อนไหวร่างกายไม่มาก (หน้า 74)

ส่วนกิจกรรมที่ต้องออกนอกบ้านกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 61.4 ไปช้อปปิ้ง, ร้อยละ 40.6 ไปชมภาพยนตร์, ร้อยละ 33 ไปรับประทานอาหารนอกบ้าน และร้อยละ 21.7 ชอบเที่ยวตามสถานเริงรมย์ ในขณะที่ร้อยละ 39 ชอบทำกับข้าวอยู่ที่บ้าน (หน้าที่ 76)

กองบรรณาธิการนิตยสารคู่แข่งและคณะบริหารธุรกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ได้ร่วมกันทำวิจัยเรื่อง "ไลฟ์-สไตล์ และ พฤติกรรม ทักษะคติที่มีต่อการโฆษณาของประชากรไทยในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ช่วงอายุ 10 ปี ถึงสิ้นอายุขัย งานวิจัยนี้อยู่ภายใต้การดูแลของ รศ. วิไลนา ณ ระนอง สรุปได้ดังนี้ (คู่แข่ง, ฉบับที่ 109-113, มิ.ย.- ต.ค. 2532)

ประชากรทุกวัย ส่วนใหญ่ชอบที่จะใช้เวลารว่างอยู่ในบ้านมากกว่าออกไปข้างนอก โดยจะใช้เวลาดูโทรทัศน์, วิดีโอ มากที่สุด รองลงไป ฟังเพลง อ่านหนังสือพิมพ์ ว่ายน้ำ ราชวัลปะดาห์ นิตยสาร ฯลฯ สถานีโทรทัศน์ที่ได้รับความนิยมสูงสุดคือ ช่อง 3 ตามด้วยช่อง 7, 9, 5 และ 11 ตามลำดับ

ภาพที่ 15 แม่ค้าขายอาหารหน้าวัดพระสิงห์วชิหาร
ในอดีตครั้งที่ยังไม่ปรับปรุงถนน

ภาพที่ 16 ตลาดวโรรสในอดีต